

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

VATANDAŞ İÇİN MEDENİ BİLGİLER KİTABINDAKİ İNSAN HAKLARI VE
DEMOKRASİ KONULARININ ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANI
KAZANIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet AYDIN

Malatya-2021

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

VATANDAŞ İÇİN MEDENİ BİLGİLER KİTABINDAKİ İNSAN HAKLARI VE
DEMOKRASİ KONULARININ ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANI
KAZANIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet AYDIN

Danışman: Prof. Dr. Mesut AYDIN

Malatya-2021

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Mesut AYDIN'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **“Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabındaki İnsan Hakları ve Demokrasi Konularının Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımları Açısından İncelenmesi”** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ahmet AYDIN

ÖNSÖZ

İnsan Hakları ve Demokrasi kavramları günden güne etkisini arttırarak insan yaşamının içerisine dâhil olmuş, evrensel değerler haline gelmişlerdir. Ülkemizde İnsan Hakları ve Demokrasi eğitiminin verileceği en uygun ders şüphesiz Sosyal Bilgiler dersidir. İnsan Hakları ve Demokrasi eğitimi günümüzde etkin vatandaş yetiştirme ve bütün ülkelerin varlığını barış içerisinde sürdürebilmeleri adına önemli bir noktaya gelmiştir. Bu bağlamda; İnsan Hakları ve Demokrasi tüm insanlık adına böylesine önemli bir konuyken 1931 yılında Atatürk'ün bu konuda bizzat düzenlemesini istediği Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı ve günümüz Sosyal Bilgiler programındaki karşılığı çalışmamı çok daha önemli ve gerekli bir konuma getirmektedir. Ayrıca günümüzdeki etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının bu eserdeki yansımalarının tespit edilmesi de araştırmayı ayrı bir önem derecesine taşımaktadır.

Çalışma hakkındaki bölümlere geçmeden önce bu çalışma esnasında ve üniversite hayatım boyunca bilgisini, deneyimlerini üzerimden eksik etmeyen danışman hocam Prof. Dr. Mesut AYDIN'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Sonrasında çalışmama rehber olma noktasında emeklerini eksik etmeyen Arş. Gör. Fatih KAYA'ya ve Arş. Gör. İbrahim Halil DOĞAN'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Bugünlere gelmemde üzerimde sonsuz emekleri olan anne ve babama saygı ve minnetlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam boyunca her zaman yanımda olan ve destekleyen Dilara Yaren Coşkun'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak üniversite eğitimim noktasın bugünlere gelmemde emeği olan tüm hocalarıma ve benimle aynı ortamı paylaşan arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

VATANDAŞ İÇİN MEDENİ BİLGİLER KİTABINDAKİ İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ KONULARININ ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANI KAZANIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

AYDIN, Ahmet

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mesut AYDIN

Aralık-2021, XI+67 sayfa

Sosyal Bilgiler programı özünde Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, ülkesini ve manevi değerlerini içselleştirip koruyan, demokrasi ve insan haklarına saygı duyan, eleştiren düşünme yeteneğine sahip, çevresinde gelişen olaylara karşı duyarlı olan, üretmekten kaçmayan ve sorumluluklarının bilincinde olan vatandaşlar yetiştirme gayesiyle oluşturulmuştur. Bu tanımdan bazı noktaları dikkatle incelediğimizde aslında Sosyal Bilgiler programı etkin vatandaşlar yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Mustafa Kemal Atatürk savaşlardan yeni çıkmış halkın, ekonomik anlamda güçlükler çektiği henüz Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkin ve etkili vatandaşlar yetiştirme gerekliliğinin farkındaydı. Askeri ve ekonomik zaferlerin eğitim ile desteklenmediği sürece ülkenin kalkınamayacağını farkındaydı ki henüz savaş bitmeden 1921 yılında milli eğitime yön vermek parolasıyla maarif kongresi düzenlemişti. Eğitimin savaşta dahi olursa önemliliğini benimseyen bir liderin; ülkesine ve manevi değerlerine bağlı, eleştirel düşünebilen, bilime ve üretmeye önem veren vatandaşlar yetiştirmek istemesi elbette hiç şaşırtıcı olmayacaktır. Bu düşünceden hareketle İsmet İnönü'ye yazdığı bir mektupta;

“Vatan çocuklarını iyi vatandaş olarak yetiştirmek için yurt bilgisinin önemi bilinmektedir. Yurt bilgisi notları olarak öğretmen Afet Hanım tarafından şimdiye kadar yayınlanan seçim, vergiler, askerlik ve vatandaş için medeni bilgiler kitaplarının gerekli kısımlarını bir araya getirerek ve (vatandaş için medeni bilgiler kitabının birinci cildi olarak yeniden bastırılmak üzere düzenlenmesini önerdim.”
cümlelerini kullanmıştır.

Bu araştırma nitel bir desene sahiptir ve verilerin toplanması doküman incelemesi yöntemi ile gerçekleşmiştir. Amacı “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabındaki İnsan Hakları ve Demokrasi konularının Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı açısından irdelenmesi” olarak belirtilebilir. Araştırmanın çalışma grubu etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları ve Vatandaş için Medeni Bilgiler kitapları olarak belirlenmiştir. Vatandaş İçin

Medeni Bilgiler kitabında, insan hakları ve demokrasi konulu, etkin vatandaşlık kazanımları çerçevesinde altmış konu başlığına ulaşılmış ve incelenmiştir. Elde ettiğimiz bu altmış konu başlığı beş kategoriye ayrılıp kodlamalar yapılmıştır.

Araştırma beş bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve tanımlara ilişkin bilgiler yer almıştır. İkinci bölümde kuramsal bilgilerle birlikte ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü kısımda araştırmanın yöntemine dair; araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizi bilgilerine yer verilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümünde elde ettiğimiz bulgular tablolar yardımı ile anlatılırken beşinci bölümde ise sonuca dair bilgilere ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Etkin Vatandaşlık, İnsan Hakları, Demokrasi

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF HUMAN RIGHTS AND DEMOCRACY ISSUES IN THE BOOK ON CIVIL KNOWLEDGE FOR THE CITIZENS IN TERMS OF ACTIVE CITIZENSHIP LEARNING FIELD OUTCOMES

AYDIN, Ahmet

İnönü University Institute of Educational Sciences

Social Studies Education Department

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mesut AYDIN

December-2021, XI+67 pages

In essence, the Social Studies program was created with the aim of raising citizens who are loyal to Atatürk's principles and reforms, who internalize and protect their country and moral values, respect democracy and human rights, have the ability to think critically, are sensitive to the events surrounding them, do not shy away from producing, and are aware of their responsibilities. When we examine some points from this definition carefully, the Social Studies program actually aims to raise effective citizens.

Mustafa Kemal Atatürk was aware of the necessity of raising active and effective citizens in the first years of the Republic, when the people, who had just come out of wars, were struggling economically. He was aware that the country would not be able to develop unless military and economic victories were supported by education. He organized an education congress in 1921 with the slogan of giving direction to national education, before the end of the war. A leader who embraces the importance of education even in war; Of course, it will not be surprising that he wants to raise citizens who are loyal to their country and moral values, who can think critically, and who attach importance to science and production. Based on this idea, in a letter he wrote to İsmet İnönü;

“The importance of patriotism is known in order to raise the children of the country as good citizens. I suggested that the necessary parts of the election, taxes, military service and civil information books for the citizen published so far by the teacher Afet Hanım should be brought together and arranged to be reprinted as the first volume of the civil information book for the citizen.”

This research has a qualitative design and data collection was carried out by document analysis method. Its purpose can be stated as "Examination of Human Rights and Democracy issues in the Civil Information for Citizens book in terms of Active Citizenship learning area".

The study group of the research was determined as effective citizenship learning field achievements and Civil Information for Citizen books. For Citizen

In the Civil Information book, sixty topics on human rights and democracy, within the framework of effective citizenship acquisitions, were reached and examined. These sixty topics we obtained were divided into five categories and coded.

The research consists of five parts. In the first part, information about the purpose, importance, limitations and definitions of the research is included. In the second part, theoretical information and related studies are included. In the third part, about the method of the research; The model of the research, the study group, data collection and data analysis information are included. In the fourth part of the study, the findings we obtained are explained with the help of tables, while in the fifth part, information about the result and suggestions for researchers are given.

Keywords: Social Studies, Effective Citizenship, Human Rights, Democracy

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER	ix
TABLolar	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
1.5. Varsayımlar	3
1.6. Tanımlar.....	3
2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	5
2.1 Kuramsal Bilgiler	5
2.1.1. İnsan Hakları.....	5
2.1.2. Demokrasi nedir?	12
2.1.3. Demokrasi Modelleri	19
2.1.4. Demokrasinin Nitelikleri	20
2.1.5. Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı	21
2.1.6. Sosyal Bilgiler ve Etkin Vatandaşlık	23
2.2. İlgili Araştırmalar	24
3. YÖNTEM.....	27
3.1. Araştırma Modeli.....	27
3.2. Araştırma Materyali.....	27
3.3. Verilerin Toplanması.....	27
3.4. Verilerin Analizi	27
4. BULGULAR	28
4.1. Bireysel Temel Hak ve Özgürlükler Kategorisine İlişkin Bulgular	29
4.2. Demokrasinin Temel İlkeleri Kategorisine İlişkin Bulgular	38

4.3. Milli Egemenlik Kategorisine İlişkin Bulgular	43
4.4. Demokrasinin Önemi ve Tarihsel Gelişimi Kategorisine İlişkin Bulgular	48
4.5. Anayasa Kategorisine İlişkin Bulgular	52
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	58
5.1. Tartışma ve Sonuç	58
5.2 Öneriler	63
KAYNAKÇA	64

ŞEKİLLER

Şekil No

İsmi

Sayfa No

Şekil1

Kategori ve Kodlara İlişkin Bilgi Grafiği

28

TABLOLAR

Tablo No	İsmi	Sayfa No
Tablo1	Bireysel Temel Hak ve Özgürlükler Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı	29
Tablo2	Demokrasinin Temel İlkeleri Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı	39
Tablo3	Milli Egemenlik Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı	43
Tablo4	Demokrasinin Önemi ve Tarihsel Gelişimi Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı	47
Tablo5	Anayasa Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı	51

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

TDK: Türk Dil Kurumu

M.Ö.: Milattan Önce

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

Akt.: Aktaran

Prof.: Profesör

Dr.: Doktor

Arş. Gör.: Araştırma Görevlisi

vs.: Vesaire

f: Frekans

B: Başlık

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın; problem durumuna, amacına, gerekçesine, sınırlılıklarına ve araştırma ile ilgili bilinmesi gereken tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabındaki İnsan Hakları ve Demokrasi Konularının Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Açısından İrdelenmesi” isimli çalışmada, çalışmanın niteliğini arttırmak amacıyla konuya ilişkin birbirinden farklı birçok çalışmadan yararlanılacaktır.

Çalışma yapılırken kapsam boyutunun sınırlarını belirlemek amacıyla çalışmada problem durumundan hareket edilecektir. Çalışmanın problem cümlesi Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabındaki sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanı içerisinde yer alan Etkin Vatandaşlık öğrenme alanının İnsan Hakları ve Demokrasi eğitimi açısından boyutları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırma beş bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve tanımlara ilişkin bilgiler yer almıştır. İkinci bölümde kuramsal bilgilerle birlikte ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü kısımda araştırmanın yöntemine dair; araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizi bilgilerine yer verilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümünde elde ettiğimiz bulgular tablolar yardımı ile anlatılırken beşinci bölümde ise sonuca dair bilgilere yer verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmamın amacı “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabındaki İnsan Hakları ve Demokrasi konularının Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı açısından irdelenmesi” olarak belirtilebilir. Araştırmada kapsam ve sınırlılıkları saptamak adına genel amaç ile hareket edilmiş ve genel amaca ait alt amaçlar aşağıda belirtilen şekilde belirlenmiştir;

- İnsan hakları ve demokrasi konularının Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabında nasıl yer bulmuştur?
- 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları arasında yer alan “Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.” kazanımının Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabında nasıl yer bulmuştur?
- 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları arasında yer alan “Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.” kazanımının Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabında nasıl yer bulmuştur?

- 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları arasında yer alan “Türkiye Cumhuriyeti’nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.” kazanımının Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında nasıl yer bulmuştur?
- 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları arasında yer alan “Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.” kazanımının Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında nasıl yer bulmuştur?
- 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları arasında yer alan “Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.” kazanımının Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında nasıl yer bulmuştur?
- 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları arasında yer alan “Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları” kazanımının Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında nasıl yer bulmuştur?

1.3. Araştırmanın Önemi

İnsan Hakları ve Demokrasi kavramları günden güne etkisini arttırarak insan yaşamının içerisine dâhil olmuş, evrensel değerler haline gelmişlerdir. Ülkemizde İnsan Hakları ve Demokrasi eğitiminin verileceği en uygun ders şüphesiz Sosyal Bilgiler dersidir. İnsan Hakları ve Demokrasi eğitimi günümüzde etkin vatandaş yetiştirme ve bütün ülkelerin varlığını barış içerisinde sürdürebilmeleri adına önemli bir noktaya gelmiştir. Bu bağlamda; İnsan Hakları ve Demokrasi tüm insanlık adına böylesine önemli bir konuyken 1931 yılında Atatürk’ün bu konuda bizzat düzenlemesini istediği Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı ve günümüz Sosyal Bilgiler programındaki karşılığı çalışmamı çok daha önemli ve gerekli bir konuma getirmektedir. Ayrıca günümüzdeki etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının bu eserdeki yansımalarının tespit edilmesi de araştırmayı ayrı bir önem derecesine taşımaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma;

- Sosyal Bilgiler ders kitabı
- Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları

- Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı

- Etkin Vatandaşlık ile ilgili kısımlar ve bu kısımların günümüzdeki sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Alt amaçlardaki (bireysel temel hak ve özgürlükler, demokrasinin temel ilkeleri, kuvvetler ayrılığı, demokrasinin önemi, hak ve sorumlulukların güvencesi) başlıkların demokrasi ve insan hakları kavramlarını tanımlamakta yeterli olduğu varsayılmıştır.

Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabının günümüz etkin vatandaşlık öğrenme alanına insan hakları ve demokrasi ekseninde altyapı hazırladığı ve önemli bir referans kaynak olduğu varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Demokrasi: Milletin egemen olduğu yönetim biçimi olarak tanımlanabilir. Bir başka tanım ile demokrasi insanların düşüncelerini özgürce ve kendilerini baskı altında hissetmeden ifade edebildikleri ve vatandaşların yöneticilerini özgürce seçebildikleri bir demokrasi şölenu sonunda seçilen halkın temsilcilerinde oluşan halkın kendi kendini yönetme sistemidir. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda egemenlik halkın çoğunluğuna dayandırılır. (Doğan, 2003:147). Demokrasi, Mustafa Kemal Atatürk'ün de altını çizdiği gibi egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu işaret eder.

İnsan Hakları: İnsan hakları; insanların bağlı oldukları devletlerin yaptırımlarına karşılık sahip oldukları hakların tamamı olarak tanımlanabilir. Herhangi bir ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımı olmaksızın insanların birey olarak sahip oldukları haklar olarak da ifade edilebilir. (Ozankaya, 1980:326).

İnsan haklarının temelinde insanın yaratılmış olan diğer tüm varlıkların ötesinde önemli bir yere sahip olduğu fikri yatmaktadır. İnsanı bu derece önemli kılan, insanın yaratılan diğer varlıklardan daha farklı niteliklere sahip olduğuna inanılmasıdır. Bu niteliklerin korunması fikri, insan haklarının temelini oluşturmaktadır. (Yamanlar, 2001:56).

Hak: Özgürlük, dünyadaki her şeyin bir başkasının özgürlüğüne zarar vermeyecek ölçüde kullanılması; genel veya özel bir durumda kısıtlamalardan muaf olma durumu (Ozankaya, 1980:571).

Özgürlük: Hiçbir biçimde kısıtlama, zorlamaya maruz kalmaksızın düşünme veya hareket etme, serbestî (TDK, 2021).

Vatandaşlık: Devlete siyasal aidiyetin ifade edilme şeklidir. Ek olarak vatandaşlık kavramı insanı hak ve görevlerin olduğu yasal bir statüyle (modern demokratik devletlerdeki anayasalar) bağlamaktadır. (Üstel, 1999:80).

2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu kısmında kuramsal çerçevenin oluşturulmasına ilişkin literatür taraması ve ilgili tespitler yer almaktadır. Bu bölüm içerisinde; insan hakları kavramı, insan haklarının tarihsel gelişimi, Türkiye’de insan hakları, demokrasi kavramı, demokrasinin ülkemizde ve dünyada tarihsel gelişimi, demokrasi modelleri ve demokrasinin nitelikleri, Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabı ve etkin vatandaşlık konularına değinilmiş ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1 Kuramsal Bilgiler

2.1.1. İnsan Hakları

İnsan; “düşünen, bilen, karar veren, amaçlı ve ahlaklı davranan, toplum ve devlet kuran, bilim ve teknoloji üreten bir varlıktır”. Hak, kişinin toplumdan isteyebileceği, talep edebileceği ve kullanabileceği yetkililerdir (Çüçen, 2013:44-46). İnsan hakkı da şüphesiz bir haktır, ama hukukileşmediği sürece ahlaki bakımdan bir haktır. Ayrıca insan hakkı, niteliği bakımından herhangi bir ahlaki haktan da farklıdır; bu farklılık onun diğer tüm ahlaki haklardan üstün olmasında kendini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, insan hakları en üstün ahlaki istekleri ifade etmektedir. İnsan haklarının üstünlüğünün pratik anlamı, bu haklara dayanan iddia ve isteklerin başka tüm hak iddiaları karşısında öncelikli olmasından dolayıdır. Bu üstünlüğün kaynağı, insan hakkının koruduğu temel değer en üstün ahlaki değer olmasından kaynaklanmaktadır. (Erdoğan, 2000:119).

Hak ve özgürlük yolunda yapılan mücadelelerin tarihi, net bir şekilde insanların siyasal toplumu oluşturmadıkları doğal toplum ortamında yaşadıkları dönemde dahi var olmuş ve tüm bu hak arama, özgürlük elde etme mücadeleleri devlet adı verilen organizasyonun kurulmasından sonraki dönemlerde de devam etmiştir (Aktan vd. , 2000:25). Doğal toplum kavramını kullanabileceğimiz dönemde insanlar belirli bir kurala bağlı olmadıkları için birbirlerinin özgürlük alanlarına müdahil olabiliyorlardı. Bu süreç üstte belirtilen devlet organizasyonunun kurulmasından sonra farklı bir noktaya doğru ilerledi.

Devlet organizasyonunun kurulması insanları karşılıklı özgürlük ihlallerine bir düzen getirmiş olsa da geniş bir perspektiften baktığımızda o devlete bağlı olan vatandaşların birtakım hak ve özgürlüklerini kısıtladığını da görmemiz mümkün. Özellikle mutlak monarşinin hâkim olduğu ve bir kişinin devleti bizzat kendisi olarak görüp orada yaşayan vatandaşları da kulları olarak gördüğü dönemlerde insanlar tam manasıyla bir özgürlük gaspına uğramış denilebilir. İnsanların hak arama yollarına başvurusu, özgürlük mücadelesi

vermekten kaçmaması bu mutlak monarşi rejimlerini zaman içerisinde yumuşatmaya başlamıştır. Bu süreçler içerisinde birçok bildirge yayınlamış ve insanlara verilen hak ve özgürlüklerin sınırları genişlemeye, yönetimi elinde bulunduran erklerin baskı ve etkileri azalmaya başlamıştır. Yakın tarihe gelmeye başladığımızda ise insan hakları özgürlükler kapsamında artık devrim niteliğinde gelişmeler meydana gelmiştir. İnsanların temel hak ve özgürlükleri birtakım belgeler ile korumaya alınmıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan özgürlük ihlali, insan haklarına yapılan bir gasp artık tüm dünyada saniyeler içerisinde yankı bulur hale gelmiştir.

İnsan hakları, “hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların yalnızca insan olmalarından dolayı, insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gereken hakların tümü” (Yeşil, 2002:25) dır. Başka bir tanıma göre insan hakları, “insanın tek tek kişilerle ve iktidarla ilişkileri içerisinde kendi malı olarak elinde bulundurduğu, kurallarla yönetilen ayrıcalıklardır” (Doğan, 2001:220) diye ifade edilmiştir.

BM İnsan Hakları İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ne göre, “insan hakları; milliyeti, oturma yeri, cinsiyeti, ulusal ve etnik kökeni, rengi, dini, dili ve diğer herhangi statüsü ne olursa olsun tüm insanlara içine alan haklardır. Ayırım olmaksızın herkes eşit derecede bu haklara sahiptir ve söz konusu haklar birbiriyle ilişkili, devredilemez ve bölünemez niteliktedir” (Terzi, 2017:57) şeklinde yer almıştır.

Tüm bu süreci ele almamız ve daha iyi tespitler yapabilmemiz için geçmişten günümüze yayınlanan insan haklarının gelişimine katkı sunmuş önemli belgelere göz atarak konu hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmamız gereklidir.

İnsanın, insan olmaktan ileri gelen ve doğuştan sahip olduğu haklarının bulunduğu gayesindeki düşünceler, M.Ö.5. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Bu yüzyılda sofistler, doğal kanunlarla insanlar tarafından konulan kanunlar arasındaki zıtlığa dikkat çekerek, ikincilere karşı çıkmışlardır. Bu düşünürlerden Antiphon, yalnız sanılara dayanan “konulmuş” (pozitif) yasaların güçsüz olduğunu söyler ve bu yoldan insanların doğadan eşit oldukları sonucunu çıkarmaktadır. Yalnız Yunanlılar kendi aralarında değil, Yunanlılar ile Barbarlar da eşitlerdir. Onun için, toplumdaki sınıf ayrılıkları, ayrıcalıklar, soyluluklar vb. hep insanın kendi koymalarıdır (Gökberk, 1980; 46akt. Çalık, 2017:44). İlk Çağ’da insan hak ve özgürlükleri konusunda, bunun gibi pek çok düşünce ortaya atılmış ve dönemin düşünürleri kendilerine göre bir “hak” kavramı tanımlayarak konu üzerinde tartışmışlardır. Dönemin bu düşünce yapısı toplum hayatında yer edinmeye başlamış ve insan hakları anlayışının doğuşunun ve

gelişiminin temellerini meydana getirdiğini söyleyebiliriz. Ancak ileri ki yıllarda yaşanan birtakım siyasi, iktisadi ve sosyal olayların, insan hakları algısını ve gelişimini olumsuz derecede etkilediği görülmektedir.

Orta Çağ'a gelindiğinde ne demokrasi ne de insan değerli bir varlıktı. Her şey, din ve tanrı merkezli bir anlayışla açıklanıyordu. Yönetici, yönetme görevini Tanrıdan almaktaydı. İnsan özgür değildi; tanrısal olana itaat eden ve uyan bir varlıktı. Değerli olan, dinsel ve tanrısal simgelerdi. Bu nedenle, Orta Çağ'da insan hakları diye bir şey düşünülmedi ve geliştirilmedi.

2.1.1.1. Magna Carta Libertatum (1215)

“Magna Charta” kelime olarak Latince kökenli olup günümüz Türkçesi ile “Büyük Sözleşme” anlamına gelmektedir. Magna Carta özellikle batı dünyasında bir güneşin doğuşu olarak nitelendirilebilir. Bu güneş İnsan Hakları ve Özgürlükler güneşi olmuş ve batı dünyasında özgürlük talepleri karşısında 1215 yılında yayınlanan Magna Carta bu alanda insan hakları ve özgürlükler yolunun başlangıcı olmuştur.

Magna Carta ile başlıca karara bağlanan konulardan bazıları şunlar olmuştur;

- Krala karşı bağlayıcı kararların alınması,
- Yürütme yetkisinin sözleşmelerle hukuki bir çerçeveye bağlanması,
- Toplum tarafından dile getirilen şikâyetlere ve şikâyetlerin giderilmesine yönelik bir belge olması,
- Köylü topluluklarının kendi din görevlilerini vs. seçmesiyle ilgilidir (Erbay, 2009: 28).

Magna Carta'nın 40. Maddesinde yazarlar aslında bu metni yorumlamamızda en değerli nokta haline gelebilir. 40. Maddede şu denmektedir:

“Kimseye hak ya da adaleti satmayacağız, menetmeyeceğiz ya da geciktirmeyeceğiz.” (Aktan vd. , 2000:58). Bu maddede de açıkça görülüyor ki bu metin insan hakları ve demokrasi bağlamında kendi bulunduğu dönemin çok ötesinde bir hukuki anlayışa sahiptir.

2.1.1.2. Treatises on Government

İnsan haklarını 1690 yılında “Treatises on Government” ile ilk defa bilimsel olarak tanımlayan ve sistematikleştiren kişi ünlü İngiliz düşünürü John Locke'dur. Lock'e göre, insanlar siyasal bir toplu yaşamı oluşturmadan önce tabiat halinde yaşıyorlardı. Doğal yaşam adı verilen bu süreçte sınırsız bir özgürlüğe sahip olarak, tam bir eşitlik içerisinde

bulunuyorlardı. Daha sonra aralarında bir sözleşme yaparak “devlet” adı verilen örgütlü siyasal topluluğu meydana getirip, doğal yaşama çağında bireylere ait yargılama ve cezalandırma hakkını bu üstün kuvvetlere aktardılar. Böylelikle bireylere ait yargılama ve cezalandırma hakkından kaynaklanabilecek subjektif (keyfi) ölçsüzlükler ortadan kaldırılarak bireylerin ortak ve nesnel bir yönetim altında güvenlik içerisinde yaşaması sağlanabilecekti (Hekimoğlu, 2003:78).

2.1.1.3. İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi (1689)

“*Bill of Rights*”(Google Çeviri, 2019) yani İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi veya bir diğer söyleme şekliyle İngiliz Yurttaş Hakları Beyannamesi; 1689 yılında İngiltere’de yayımlanan bu beyanname ile İngiliz kralı kendine ait bazı yetkileri ve keyfi kararlar alabilmesini kısıtlamıştır. Bu beyannameden sonra krala ait yetkilerin büyük kısmı parlamento tarafından kullanılmaya başlanmış ve bu bildirge gelecek yüzyılların Avrupa’sı açısından çok önemli bir adım olmuştur.

İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi’nin bazı maddelerine baktığımızda:

“Parlamentonun onayı olmadan, kralın yetkisine dayanarak, yasaları ve bu yasaların icrasını iptal etmek gücü sözde kalır ve yasadışıdır.”, “Konuşma özgürlüğü vardır; Parlamentodaki tartışmalar ve görüşmeler Parlamentodan başka hiçbir yerde veya mahkemede suçlama ya da soruşturma konusu yapılmamalıdır.” (Aktan vd. , 2000:85).

Yukarıda geçen ilk maddeye baktığımızda kralın mutlakiyet yetkisinin elinden alındığı açıkça görülmektedir. Burada karar merci olarak Parlamento görülmüş ve bunun üzerinde herhangi bir güçle alınan tüm kararlar açıkça kanun dışı sayılmıştır. Bu maddesiyle günümüzde dahi birçok devletin anayasasından çok daha gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz. İkinci madde ise çok daha önemli bir noktaya vurgu yapmaktadır. Konuşma özgürlüğünün varlığından bahseden madde Parlamentoda yer alan üyeleri dış baskılardan koruyarak rahatça düşüncesini dile getirmesine olanak sağlamaktadır. Bu yönüyle de bu bildirge kendi çağını bir kenara bırakarak günümüzün birçok devletini dahi geride bırakmıştır.

2.1.1.4. Amerika Bağımsızlık Bildirgesi (1776)

1776 yılında ilan edilen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, insan eşitliği düşüncesini bir metin içerisinde kayda geçiren ilk bildirge olarak bilinmektedir. “Aşağıdaki gerekçeleri açık ve değişmez gerçekler kabul ediyoruz.” diye başlayan bildirmede, tüm insanların eşit yaratılmış oldukları, bu haklar arasında hayat, mutluluk ve hürriyeti arama haklarının yer almış bulunduğu, bunların gerçekleştirilebilmesi için insanların hükümetler kurmuş oldukları

belirtilmiştir. Bildirgeyi kaleme alan Thamos Jefferson’a göre insan “muktedir olduğu zihinsel ve ruhsal her hürriyeti elde edebilmelidir. Onun “herkes için hürriyet ve herkes için eşit imkân düşüncesi” ulusların siyasal eşitlik mücadelesinin önemli bir safhası olarak kabul edilmektedir.

Jefferson için insan eşitliği ve özgürlüğü konularını hayata geçirecek en önemli unsur ise eğitimidir. Buna işaret eden açıklamasında şöyle demektedir: “Düşünceme göre kanunumuzdaki en önemli kısım bilgilerin halk arasında yayılmasını emreden boyuttur. Aksi halde hürriyet ve mutluluğu sağlamca tesis etmek ve korumak mümkün değildir.” (Doğan,2001:234-235). Bildirge, ABD’nin adeta kuruluş felsefesi mahiyetindedir. Dolayısıyla bu felsefe, ABD’nin gerek kendi içindeki gerekse de dünya ile olan ilişkilerindeki milli politikalarının belirleyici bir unsuru olduğu da açıkça görülmektedir.

2.1.1.5. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (1791)

“*La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*”(Google Çeviri, 2019) yani İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi; Fransız İhtilalı’nın hemen ardından insan haklarını korumaya yönelik bir bildiri olarak yayınlanmıştır. Birçok yönüyle Fransız İhtilalı’nın ruhunu yansıttığı söylenebilen bu bildiride insanların zulme karşı birleşmesi gerektiği daha önemlisi bir birey olarak insanın özgür doğduğu ve bunun kısıtlanmaması gerektiği, yönetimin bir kişi veya gruba ait olamayacağı gibi çok önemli vurgular yapılmıştır. Daha sonra devletin anayasasında dahi bulunacak bu bildiri, Avrupa’da insan hakları ve demokrasinin gelişimi açısından çok önemli bir yere sahip olmuştur.

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, Aydınlanma Dönemi’ndeki insan hakları düşüncesinin gelişiminin bir özeti ve sonucu niteliğindedir. Aydınlanma Dönemi’nin temele aldığı hümanizm düşüncesi doğrultusunda, insanı bir amaç ve değer gören ilkeleri temele almıştı. İnsanların doğuştan eşit oldukları düşüncesini savunması neticesinde, soylu ve asillerin de diğer insanlardan farklı olmadığını ortaya koydu. Böylece egemenliğin Tanrı’dan gelen bir güçle kralda ve yöneticide olmadığını, ulusa ve seçilmiş kişilere ait olduğunu savunuyordu (Çüçen, 2013:39).

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nde öne çıkan bazı maddelere baktığımızda:

“İnsanlar haklar yönünden özgür ve eşit doğarlar ve yaşarlar. Sosyal farklılıklar ancak ortak yarara dayanabilir.”, “Her siyasal toplumun amacı, insanın doğal ve zamanaşımı ile

kaybedilmeyen haklarını korumaktır. Bu haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.” (Aktan vd. , 2000: 99).

Bildiride yer alan yukarıdaki maddelerden ilki tüm insanların hak ve özgürlüklerinin varlığının sabit olduğundan ve daha da önemlisi bu sabit olan hak ve özgürlüklerin tüm insanlar için eşit olması gereğinden bahsediyor. İkinci maddede ise devletin görevlerinden birisi olması gereken temel hak ve özgürlüklerin varlığından bahsediyor. Bildiriye göre bu haklar zaman kavramına bakılmaksızın korunmalı ve herhangi bir zorbalığa maruz kalmamalıdır. Bu yönleriyle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne içerdiği hak ve özgürlükler ve bunların korunması açısından alınan tedbirler bakımından en yakın bildirilerden biri olduğu açıkça görülüp yorumlanabilir.

2.1.1.6. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)

“*Universal Declaration of Human Rights*” (Google Çeviri, 2019) ya da kısaca UDHR yani İnsan Hakları Evrensel Bildirisi; 1948’de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından Fransa’da toplanılarak karar bağlanmıştır. İnsanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olarak gösterilebilecek bir belge niteliği taşımaktadır. Çünkü İnsan hakları ve özgürlükleri açısından insanlık tarihinde yayınlanmış en geniş kapsamlı belge niteliği taşıdığını söylemek mümkündür.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi İkinci Dünya Savaşından sonra gerek savaş sırasında gerek öncesinde işlenen insanlık suçlarına karşı, bir tepki olarak ortaya çıkmış, uluslararası düzeyde önem kazanmıştır. Savaşın galipleri, zaferlerini aynı zamanda totalitarizme karşı bir başarı olarak gördüler ve tüm dünyanın da böyle kabul edip algılamasını sağlamak için BM çatısı altında insan haklarını bir dünya barışı projesi olarak sundular. BM Antlaşması’nın daha önsözünde insan hakları olgusu kendisine yer bulmuş, Örgüt ’ün hedeflerinden birinin, insan haklarının korunması olduğu kabul edilerek yeni dünya düzeninin felsefesi ortaya konmuştur (Gökpınar, 2015:14).

“Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.”, “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyannamede ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir.”, “Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.” (tbmm.gov, 2019).

Yukarıda örnekleme açısından yer alan maddelerden ve bu beyannamenin genelinden yapabileceğimiz çıkarımla insanların kayıtsız şartsız eşitliği, temel hak ve özgürlüklerin

belirlenip bunların korunmaya alınması, nihayetinde insana yönelik nerdeyse bütün konuları ele alıp bunları değerlendirmesi bakımından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi her insanın bağımsız bir birey gibi yaşamasına temel olan bildiridir.

2.1.1.7. Türkiye’de İnsan Hakları

Türkiye’de insan hakları sistematığının gelişimi anlamında, özellikle 1839 yılında ilan edilen Tanzimat ve 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanları önemli dönüm noktalarıdır. Tanzimat Fermanı ve hemen akabinde ilan edilen Islahat Fermanı ile din, mezhep ve etni site gözetmeksizin Osmanlı tebaasının eşit temel haklara sahip olması gerektiği devlet güvencesi altına alınmıştır. Bu dönemi izleyen bir süreçte ise Türk Milletinin ilk anayasası olarak ilan edilen Kanun-i Esasi’nin (1876), temel hak ve özgürlüklere değinmesi ve halk temsiliyetinin olduğu bir parlamentoya yer vermesi, insan haklarının gelişimi bakımından oldukça önem arz ettiğini söyleyebiliriz.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, İstiklal Savaşı sırasında hazırlanan 1921 Anayasası insan haklarına yer vermemiş ve yeni bir devletin ihtiyaçlarını karşılayacak derecede ayrıntılı bir şekilde hazırlanmamıştı (Aydın ve Aydın, 2016:328). Bu eksiklik, 1924 yılında oluşturulan Anayasa ile giderilmeye çalışıldı. Atatürk ilke ve inkılapları sonucu laiklik ilkesi, devlet ve dünya işlerinin temel ilkesi haline geldi. Egemenlik, Osmanlı hanedanından alınarak kayıtsız ve şartsız millete verildi. Böylece ülkemizde insan hakları düşüncesinin gelişmesine ortam hazırlanmıştır (Çüçen, 2013:43). Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada meydana gelen siyasi, sosyal ve iktisadi ve kültürel alandaki değişim ve gelişmeler, insan hakları meselesine farklı bir boyut kazanmıştır. Yaşanan değişim ve gelişmeler ülkemize de yansımış ve bu doğrultuda çağın gereklerine uygun birtakım düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak 1961 Anayasası, sosyal haklara (ailenin korunması, eğitim hakkı, sendika kurma hakkı, sosyal güvenlik hakkı vs.) daha fazla yer ayırdı. Temel hak ve hürriyetler listesi geniş tutuldu. İnsan haklarına dayalı olma ilkesi devletin temel ilkeleri arasına girdi. 1961 Anayasası’yla birlikte temel hak ve özgürlükler yargı güvencesine alındı. Bu Anayasa ile özgürlüklerin yasayla sınırlanması ve düzenlenmesi, özüne dokunulmaması sağlanmıştır. Buna bağlı olarak yargı bağımsızlığı, sağlam ilke ve temellere oturtuldu. Yürütmenin bütün uygulamaları yargı denetimine bağlandı. Bu anayasa ile ülkemizde ilk defa Anayasa mahkemesi kurulmuştur. 1961 Anayasası getirdiği bu yeniliklerle

insan hakları noktasında somut ilkeleri içeren ilk anayasa olarak kabul edilmektedir (Doğan, 2001:238).

2.1.2. Demokrasi nedir?

Demokrasi kavramının ilk örneklerini Antik Yunanlılar ortaya atmış ve bu kavram günümüze kadar ulaşmıştır. Demokrasi devlet yönetimi dışında aile içerisinde bir topluluk bünyesinde kendini gösterebilmektedir. Sözlük anlamı itibariyle demokrasi Yunanca demos(insanlar), ve kratos(yönetmek), kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuştur (Gözübüyük, 2003). Bireyler devlet yönetimi ve politikalarında söz sahibi olmak istemiş ve kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleştirmelerini arzu etmişlerdir. Nüfusun artması ve siyasi problemlerin çoğalması ile giderek karmaşıklaşması her bir bireyin arzu ettiği yönetim teknik olarak imkânsız hale gelmiştir. Bu nedenden ötürü demokrasi günümüze değin büyük bir tartışma konusu olmuştur.

Demokrasi kelimesinin anlamı üzerine farklı tanımlar yapılmıştır. Aristoteles, demokrasiyi yoksul insanların yönetime ortak olması şeklinde açıklamıştır (Akkoç, 2014). Demokrasi terimini ilk kullanan Eski Yunan şehir devletlerinde demos çoğunluk veya yoksul insanlar için kullanılan bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle demokrasi, gücü elinde bulunduranların cahil ve yoksul kesimleri yönetimini ima eder bir biçimde, küçümseyici bir anlamda kullanılmıştır. Yaklaşık 2500 yıllık bir tarihi olan demokrasi kavramı geçen bunca yılda birçok değişikliğe uğramıştır. Bazı dönemlerde demokrasi oldukça kötü bir şekilde görülürken bazı dönemlerde ise çok üstün bir kavram olarak görülmüştür. Demokrasi kavramına yönelik yapılan tanımlar farklı önemli isimler tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır (Aktaş, 2015).

Platon, demokrasiyi, tiranlığa yol açtığını söylerken, Aristo doğru yoldan sapma olarak tanımlamaktadır. Aristo'ya göre vatandaş devletlerdeki egemen olandır, çoğunluğun anayasal yönetiminden demokrasi doğar. Kant 1795'te demokrasiden "despotizm" olarak söz ederken demokrasi kavramı günümüzdeki kadar popüler değildi. Önemli bir cumhuriyetçi ve düşünür olan Jean Jacques Rousseau "Kelimenin tam anlamıyla gerçek bir demokrasi hiçbir zaman varolmadı ve varolmayacaktır." demiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ise demokrasi için "Demokrasi esasına müstenit hükümetlerde, hakimiyet, halka, halkın ekseriyetine aittir. Demokrasi prensibi, hakimiyetin millete ait olduğunu, başka yerde olmayacağını iltizam eder. Bu suretle, demokrasi prensibi, siyasi kuvvetin, hakimiyetin menşesine ve meşruiyetine temas etmektedir" demiştir. Friedrich A. von Hayek gibi isimler

ise demokrasinin 2500 yıllık dönüşümünden “Demokrasi, çoğunluğun sınırsız gücünü temsil eden bir sisteme dönüşmüştür. Eğer bu doğruysa bizim demokrasinin gerçek ve ideal anlamını ifade edecek bir kelimeye ihtiyacımız bulunmaktadır. Eğer demokrasi ve sınırlı devlet birbirleri ile uzlaştırılabilecek sistemler değilse, bir zamanlar sınırlı demokrasiyi ifade eden bir yeni kelime bulmalıyız. Biz demos’un isteğinin ve düşüncesinin nihai otorite olmasını ve kratos’un bireylerin hak ve özgürlüklerini sınırlayacak şekilde kullanılmasını istiyoruz. Çoğunluk, (John Locke’un ifadesiyle ‘geçici ve günübirlik kararnamelerle değil daimî hukuk kuralları ile yönetilmelidir.’ Bu tür bir siyasal düzeni, demos ve archein kelimelerini de birleştirerek demarşi (demrarchy) olarak adlandırabiliriz. Demarşi ya da sınırlı devlet düzeninde halkın iradesi değil, halkın düşüncesi en yüksek otoritedir.” şeklinde bahsetmiştir (Aktan, 2017).

Demokrasi günümüzde kelime anlamından hareketle en yaygın kullanılan tabi “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak tanımlanmıştır. Geçen 2500 yıl içerisinde bu demokrasi kavramı büyük dönüşümlere uğramıştır.

Demokrasi kavramı tarihte üç büyük dönüşüme uğramıştır. Bunlardan ilki antik Yunan şehir devletlerinin demokrasiye dönüşümüdür. Fransız İhtilali sonrası ulus devletlerin doğuşu ile demokrasi kavramı ikinci kez büyük bir dönüşümün içine girmiştir. Günümüzde ise demokrasi kavramı yeni bir dönüşüm sürecine giriş yapmıştır. Demokrasi öncesi Yunan devletleri önce krallar daha sonra ise aristokratlardan oluşan bir grup tarafından yönetiliyordu. Bu dönemlerde soylular ile halk arasında yaşanan problemler birtakım kanunlar ile giderilmeye çalışılmıştı. Solon ve Drakon kanunları ile ilk demokrasi örneklerinden söz edebiliriz. Antik Yunan demokrasisine bakıldığında toplumsal yapı demokrasinin işleyişini kolaylaştırmıştır (Hüner, 2013). Antik Yunan şehir devletlerinde toplumun yarısı kölelerden oluşmaktadır. Şehir devletlerinde köleler bir araç veya bir eşya gibi görülmekteydi bu nedenle insan sayılmazlardı.

2.1.2.1. Atina’da Demokrasi

Demokratia kavramı Antik Yunan dilinde demos (halk) ve kratos/kratein (yönetim) sözcüklerinden türemiş Yunanlıların yönetim biçimlerini tanımlamak için kullanmışlardır. (Uygun, 2017). Yunanca demokratia kelimesi dilimize Fransızca democratie kelimesinden geçmiştir. Kısaca anlam olarak ‘Halkın Yönetimi’ anlamına gelmektedir.

Demokrasi öncesi Yunan devletleri önce krallar daha sonra ise aristokratlardan oluşan bir grup tarafından yönetiliyordu. Bu dönemlerde soylular ile halk arasında yaşanan

problemler birtakım kanunlar ile giderilmeye çalışılmıştı. Solon ve Drakon kanunları ile ilk demokrasi örneklerinden söz edebiliriz. Antik Yunan demokrasisine bakıldığında toplumsal yapı demokrasinin işleyişini kolaylaştırmıştır (Hüner, 2013). Antik Yunan şehir devletlerinde toplumun yarısı kölelerden oluşmaktadır. Şehir devletlerinde köleler bir araç veya bir eşya gibi görülmekteydi bu nedenle insan sayılmazlardı. Drakon yasaları aristokratların çıkarlarını sağlarken fakir ve kölelerin ağır cezalar ödemesine neden oluyordu. Buna rağmen bu yasalar bütün bir dönüşümün belirtilerini gösteriyordu. Drakon yasaları halk problemlerine kalıcı bir çözüm olamadı. Çok geçmeden Atina aristokratları bu durumun farkına vardılar ve MÖ 594'te Solon'u yasa yapıcı olarak görevlendirdiler. Çıkardığı kölelik ve borç yasaları üzerine demokrasinin temeli yavaş yavaş atılmış oldu. Solon yeni getirdiği düzenlemelerle Atina Demokrasinin doğum yeri haline gelmişti. Demokrasi kavramı ile birlikte teoride tüm vatandaşlar mecliste oy verme ve fikrini söyleme hakkına sahiptir ancak kadınlar, köleler ve Atina'da doğmamış olanlar yani yabancılar bu haklara sahip olamazdı. Buna rağmen demokrasi fikrinin en iyi uygulayıcısı Atina şehriydi ve ortalama 300 bin nüfusa sahipti. Bu nüfustan 20 yaşının üstünde oy kullanan erkek sayısı 30-40 bini bulduğu tahmin ediliyordu (Uygun, 2017). Daha sonraları kurulan Halk Mahkemeleri ve Beşyüzler Meclisi kurumları ile ‘‘Doğrudan Demokrasi’’ Atina içinde yer bulmuştur. Ahmet Taner Kışlalı bunu şöyle aktarmıştır. ‘‘Eski Yunan demokrasisinde Halk Meclisi temel kurumu oluşturuyor ve buraya 20 yaşına gelen her erkek yurttaş katılabiliyordu. Bu meclis yılda en az on kez toplanmaktaydı. Yasaları kabul eden, savaşa, barışa ve vergi toplanmasına karar veren organ burasıydı (Uygun, 2017).

2.1.2.2. Fransız İhtilali

Fransız İhtilali, tarihin gördüğü en büyük toplumsal olaylardan biri olarak kabul edilir. Fransız ihtilali ile birlikte özgürlük kavramı ortaya çıkmış bu kavram yanında özgürlük, milliyetçilik, eşitlik gibi kavramlar dünyaya yayılmıştır. Fransız İhtilali yukarıdan aşağıya inen bir devrim niteliğinde değildir, aksine aşağıdan yani toplumun kendisinden gelerek devleti etkilemiştir. Fransa'da başlayan ekonomik dengesizlik sonucu soyluların giderek fakirleşmişti, aksine coğrafi keşifler sayesinde zenginleşen burjuva sınıfı giderek güç kazanmaktaydı. Ekonomik anlamda güç kazanan burjuva sınıfı aynı zamanda siyasi kimlik arayışı içerisine girdi. Bu çekişme ortamında kalan halk içerisinde de ekonomik sıkıntılar görülmeye başlanmıştır. Paris'e kadar uzanan olaylar bir anda ülkenin her yerine yayıldı. J.J. Rousseau, Montesquieu gibi yazarların etkisi bu kaos ortamında halkın her kesimi tarafından ulaşılabilir olmuştu. Burjuvazinin işine gelmeyen monarşi sisteminin Fransız İhtilali sonucu

yıkılması ile bu düşünürlerin düşünceleri somut bir hal almaya başlamış, tarihler 1793 yılını gösterdiğinde Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile devrim tamamlanmıştır. İhtilal ile birlikte demokrasi, hürriyet, adalet, eşitlik gibi ilkeler Fransa’da uygulanmaya başlanmıştır (Arslan, 2018). Fransız İhtilali tüm dünyayı etkilerken o dönemin Osmanlı Devleti’ni milliyetçilik akımının etkisi ile olumsuz etkilemiştir. Fakat Türk aydınlarının fikir anlamında etkilenmesi ve milliyetçilik akımının etkilerini en aza indirebilmek için yapılan ıslahatlar Türk tarihinde demokratikleşme adımlarının atılmasına önayak olmuştur.

2.1.2.3 Türk Tarihinde Demokratikleşme Hareketi

Türkiye’de demokratikleşme tarihine bakıldığında öncülü olan Osmanlı Devleti’ne bakmak gerekmektedir. Türkiye’de demokrasiye giden ilk yol Osmanlı Padişahı II. Mahmud döneminde ayanların isteği ile imzalanan Sened-i İttifak Antlaşması’dır. Osmanlı Devleti’nin içine düştüğü kötü durumdan faydalanan ayanlar (Osmanlılar’da şehir ve kasabalarda devletle halk arasındaki ilişkileri düzenleyen kimselere verilen ad.) bulundukları bölgelerde etkilerini ve güçlerini arttırmışlardır. Bu da 18. Yüzyıl başlarında Anadolu ve Rumeli’de güçlü ailelerin ortaya çıkması ve kendi otoritelerini sağlamasına neden olmuştur. Bu ayanların kendi aralarında ve devletle olan mücadeleleri sonucu sosyal yapı ve denge iyice bozulmuştur. III. Selim’in öldürmesi üzerine Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa II. Mahmud’u tahta çıkarmış ve kendisi de sadrazam olmuştur. Ülkede düzenin sağlanabilmesi adına Alemdar Mustafa Paşa’nın girişimleri ile ayanlar ile hükümet İstanbul’da görüşmüşlerdir. Bu görüşmenin sonucunda Osmanlı tarihinde daha önce benzeri görülmeyen bir metin olan “Sened-i İttifak” kaleme alındı (Akyıldız, 2006). 1808’de II. Mahmud ve ayanlar arasında imzalanan Sened-i İttifak, ayanlığın meşrulaştığı fakat üzerlerinde devlet otoritesinin olduğu bir antlaşmadır. Bu antlaşmaya göre Türk tarihinde ilk defa padişahın yetkilerine kısıtlama getirilmiştir. Osmanlı devletinin Ayanları dizginleyebilmek için imzaladığı bu antlaşma demokrasiye geçişin ilk adımı olarak kabul edilir. İlk anayasa örneği olarak kabul edilen Sened-i İttifak, II. Mahmud’un 1815’te ayanlara karşı yeniçerilerin tarafında yer alması ve Alemdar Paşa’yı yok etmesi ile son bulacaktır (Doğanay, 2001).

Osmanlı Devleti, 19. Yüzyılın başlarında bir yandan Kavalalı Mehmet Ali Paşa sorunu ile uğraşırken diğer bir yandan Sırp isyanları sonucu bazı imtiyazlar vermektedir. Devlet bu olaylar arasında sıkışmış kalmış, hatta kendi valisi tarafından bozguna uğratılmıştır. Bu durum devletin gücünün iyice düştüğünü ve tehlikelere karşı savunmasız olduğunu göstermektedir. Tanzimat Fermanı, Osmanlı’nın birden fazla sorunlarla uğraştığı bu dönemde devletin bekası için alınmış tedbir niteliğinde bir belgedir. Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan

eşitlik, adalet, özgürlük, milliyetçilik gibi fikirlerin yayılımının hız kazanmış, II. Mahmud'un ölümü üzerine tahta geçen I. Abdülmecid ise bunları önleyebilmek adına Tanzimat Fermanı'nı imzalamıştır. Bu ferman ile birlikte ilk kez kanun üstünlüğü kabullenilmiştir. Ferman metninde yer alan “*dünyada candan ve ırz u nâmûsdan e’azz bir şey olmadığından*” ifadesi ile birlikte can ve namus güveliğinin altı çizilmiştir. Ayrıca Tanzimat Fermanı ile insanların güvenliğinin devlet tarafından sağlanması gerektiğinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca bu ferman ile birlikte vergi, askerlik ve ceza konularında da düzenlemeler ve iyileştirmeler sadece Müslümanlar için değil aynı zamanda gayrimüslim halk için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Böylece Osmanlı'da yaşayan insanlar dinlerine bakılmaksızın kanun önünde eşit hale gelmişlerdir. Tanzimat fermanı ile ilk defa Osmanlı'da kanunların üstünlüğü kabul edilmiştir (Özdemir, 2018).

Tanzimat döneminin ikinci devrinin başlangıcı olarak kabul edilen Islahat Fermanı'nın yayınlanmasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sorunlar vardır. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı eşitlik ilkesi ile birlikte Osmanlı'da sosyal düzen değişime uğramıştır. Tanzimat Fermanı ile bu sorunlar düzeltilmeye çalışılsa da pek başarılı olunamamıştır. Osmanlı Devleti gayrimüslim halka eşitlik verilerek bu sosyal düzenin toparlanması için çalışmıştır. Islahat Fermanı ile gayrimüslim halka yeni haklar verip, gayrimüslim halk ile Müslüman halk eşit seviyeye getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Paris'te toplanacak konferans öncesi bu düzenlemelerin yapılması ile birlikte batılı devletlerin iç işlerine karışmasını önlemeye çalışmıştır. Islahat Fermanı'nın içeriğine etki eden diğer bir durum da milletlerarası ilişkilerdir. Batılı devletlerin; Osmanlı Devleti'nin politikalarını şekillendirmesi ile kendini göstermektedir. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerin aldıkları kararlar Osmanlı siyaseti ve siyasî belgeleri üzerinde etkilerini göstermiştir. Tanzimat Fermanı ile Islahat Fermanı bunun en önemli iki örneğidir (Gümüş, 2008).

Kurulduğu günden Kanun-i Esasi'nin ilanına kadar geçen sürede mutlak monarşinin hâkim olduğu, Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyılın ortalarına doğru anayasal düzen hareketlerinin başladığı görülür. Tanzimat Fermanının istenilen sonuç vermemesi ve Islahat Fermanı'nın ise gayrimüslimlere geniş haklar tanımlaması ile Osmanlı Devletindeki mevcut sorunlar devam etmiştir. I. Meşrutiyet dönemi öncesi Tanzimat döneminde ortaya çıkan Genç Osmanlılar olarak isimlendirilen bu aydınlar, çöken devleti kurtarabilmek için uğraşmışlardır. Bu uğraşların sonucunda Yeni Osmanlılar 1865'te örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenme “*ilk muhalefet partisi*” olarak kabul edilmiştir. Yeni Osmanlıların çalışmaları neticesinde Meşrutiyet yönetimine geçirilme sözü verilen II. Abdülhamit tahta çıkarılmıştır. (Uzun, 2005)

Böylelikle Türk tarihinin ilk anayasası özelliği taşıyan 1876 Kanun-i Esasi ve I. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Kanun-i Esasi ile birlikte Osmanlı vatandaşları ilk defa seçme ve seçilme hakkı kazanmışlardır. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte halk, yönetimde padişaha ortak olmuş, mutlakiyetçi yapı sona ermiş yerine Meşrutiyetçi yönetim dönemi başlamıştır (Uzun, 2005).

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan 1876 Kanun-i Esasi gücünü direkt halktan alan bir anayasa değildir. Kanun-i Esasi'de son söz padişaha verilmişti, meclis direkt olarak padişaha bağlıydı ve meclisi kapatma yetkisi de padişaha aitti. Dolayısıyla meclisin gerçek anlamda halkı temsil ettiğini söylemek güçtür. Meclis yaptığı faaliyetlerde padişaha hesap vermek zorundaydı, yasama gücü de yalnızca padişahın uygun görmesi durumunda gerçekleşebiliyordu. Yasamanın yürütmeyi denetlemesi de yalnızca padişahın izni ile gerçekleşebiliyordu. Türkiye'de göstermelik de olsa ilk kez halk seçim ile tanışmıştır. Henüz siyasi partilerin olmadığı bu seçimde seçmen sayısı sınırlıdır. Bu seçimde oy kullanacak seçmenler için seçmen yaşı 25 olarak belirtilmiştir. Tamamı ile bir katılım gerçekleşememiş, kadınlara ve vergi vermeyenlere oy kullanma hakkı verilmemiştir. Bu nedenle seçmen sayısının iyice az olduğu düşünülmektedir. Nitekim II. Abdülhamid 93 harbini bahane göstererek yetkisini kullanmış ve meclisi kapatarak I. Meşrutiyet'e son vermiştir (Uzun, 2005). Bu özellikleri, I. Meşrutiyet'i tam anlamı ile bir meşruti yönetim olarak görmemizi engellemektedir. Bunlara rağmen, Kanun-i Esasi demokratikleşme tarihimizde önemli bir yer kaplamaktadır. Tam anlamı ile meşruti bir yönetim kurulamasa bile ilerideki demokratikleşme hareketlerine zemin hazırlamıştır.

I. Meşrutiyet'in son bulmasından 33 yıl sonra Genç Osmanlılar hareketi güçlenmiş ve 1908 Temmuz ayında Kanun-i Esasi üzerinde yapılan birtakım değişiklikler ile II. Abdülhamid'e Meşrutiyeti yeniden ilan ettirmişlerdir. Türkiye'de kurulan ilk siyasal örgüt olarak kabul edilen İttihat ve Terakki Cemiyeti de yönetimi eline almıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, I. Meşrutiyetin aksine hükümetin yalnızca halk tarafından seçilmiş mebusların olduğu bir meclise karşı sorumlu olduğu ve monarşiye hizmet eden bürokrasinin hükümetten el çektirildiği bir sistem oluşmuştur. Padişahın hukuki statüsünde de değişikliklere gidilmiş, meclis fesih yetkisi elinden alınmış, I. Meşrutiyetteki yetkileri sınırlandırılmış böylece demokratik döneme adım atılmıştır. I. Meşrutiyetin aksine seçimler ülke çapında yapılarak oy hakkı genişletilmiştir. Fakat kadınların oy kullanma hakkı I. Meşrutiyette olduğu gibi verilmemiştir. (Birecikli, 2008). Türk demokrasi tarihine bakıldığında II. Meşrutiyet'in ilanı demokrasi için atılan en önemli adımlardan biri olarak görülebilir.

Fakat Türk demokrasisi adına milli egemenlik ilkesine dayalı bir meclis sisteminin kurulması 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılması ile gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal önderliğinde başlatılan milli mücadele sonucu kongreler düzenlemiş ve bu kongrelerden sonra “hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” parolası ile yeni bir yönetime geçişin ilk adımını atmak adına Ankara’da Büyük Millet Meclisi’ni açmıştır. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile yeni kurulan Türk devletinin de rejimi belirlenmiştir. Demokratik anayasal bir düzene geçen genç Türkiye Cumhuriyeti’nde yapılan ilk seçimde (1923) 18 yaşını dolduran tüm erkekler katılmış, II. Meşrutiyet yıllarında olduğu gibi vergi vermek ya da mülk sahibi olmak gibi şartlar konulmamıştır. Böylelikle katılım daha da genişlemiştir. Nitekim kadınların bu seçimlere katılması 1934 yılında yapılan bir değişiklik ile mümkün olacaktır (Emini, 2014; Dursunoğlu ve Katılmış, 2021).

Cumhuriyet, devlet şekli olarak egemenliğin halka ait olduğu, devletin doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından belli bir süreliğine seçilmesi olarak tanımlanabilir. Cumhuriyette en temel kural seçimdir. Atatürk’e göre “*demokrasi prensibinin en asrî ve en mantıkî tatbikini temin eden hükümet şekli, cumhuriyettir*”. Atatürk’ün çağdaş ve demokratik devlet hayallerinde egemenliğin millete ait olduğu yatmaktadır. Bu nedenle egemenlik halktaysa, halk kendini yönetecek kişileri kendi seçmelidir. Fakat Fransız Devrimi sonrası Fransa’da bile demokrasi anlayışı her daim tam anlamı ile uygulanamamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bir yıl sonra 1924’te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ilk muhalefet hareketi olacaktır. 1925 yılında çıkan Şeyh Said isyanının önemli bir boyuta ulaşması sonucu Takrir-i Sukun kanunu ve bunun ile birlikte getirilen tedbirler arasında ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kapanması yer alacaktır. Böylelikle ilk çok partili hayata geçiş denemesi de 1 yıl içerisinde son bulacaktır (Güner, 2006).

Mustafa Kemal Atatürk, 1930 yılında tekrar çok partili hayata geçebilmek için Fethi Okyar’dan bir muhalefet partisi kurmasını istemiştir. 1930 yılında Fethi Okyar’ın önderliğinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Türkiye Cumhuriyeti ikinci kez çok partili hayata geçmeyi denemiştir. Fakat bu deneme laik cumhuriyet esasına ve Atatürk inkılaplarına karşı olan muhalefetin partide toplanması ile sadece üç ay sürecektir. Bunun sonucunda Serbest Cumhuriyet Fırkası Fethi Okyar’ın isteği ile kapatılacaktır ve Türkiye Cumhuriyeti çok partili hayata geçiş için biraz daha beklemek zorunda kalacaktır (Güner, 2006). II. Dünya Savaşı İngiltere ve ABD’nin başını çektiği bloğun kazanması ile birlikte dünyada hakim duruma geçen demokratik havaya uyum sağlamak isteyen Türkiye’de çok partili hayata geçiş hızlandırılmaya çalışılmıştır. 1946 yılında kurulan Demokrat Partinin

1950 seçimlerinde iktidar olmasıyla Türk demokrasisinde büyük bir zafer kazanılmıştır. Türkiye’de ilk defa bir muhalefet partisi iktidara gelmiştir (Emini, 2014).

2.1.3. Demokrasi Modelleri

2.1.3.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasinin özünü “halkın yönetimi” oluşturur. Normatif demokrasinin temelinde halkın bütününe uyan bir yönetim biçiminden söz edebiliriz. Bu teoriye göre yönetim tamamen halkın elindedir, kısacası doğrudan bir demokrasi vardır. Halk siyasetin tam kalbindedir, herhangi bir sorunun çözümünde veya bir konu hakkında alınacak kararlarda halk doğrudan söz hakkına sahiptir. Vatandaşlar, daha önce belirlenmiş bir noktada toplanarak yasama faaliyetlerine doğrudan katılım gösterir. Halk aynı zamanda kendi aralarından çıkarttıkları kişileri yüksek memur seçer. Böylelikle halk yürütme faaliyetlerine de direk katılım göstermiş olur. Sonuç olarak halk egemenlik hakkını, dolaylı yoldan değil doğrudan kullanır. Günümüzde nüfus sayılarındaki artış gözlemlendiğinde bu demokrasi biçiminin uygulanması güçtür (Özer, 2016).

2.1.3.2. Klasik (Çoğulcu) Demokrasi

Çoğulcu demokrasi anlayışına göre yönetme hakkı çoğunluğu elde eden siyasi iktidara aittir. Bu iktidar oy hakkı tanınan herkesin özgür seçimlerde kullandığı oyların sonucuna göre seçilir. Çoğulcu demokraside, demokrasi bir ideoloji değil yönetim biçimidir. Bu yönetim biçiminde devlet insan için vardır ve onun mutluluğunu demokratik yollarla sağlamakla yükümlüdür. Çoğulcu demokrasi, “siyasal çoğulculuk, temsil, seçim, çoğunluğun yönetme hakkı, muhalefet etme özgürlüğü, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve yasa önünde eşitlik” gibi ilkelere sahiptir. Çoğulcu demokrasi teorisi, toplum içinde farklı çıkarları olan toplulukların varlığını kabul ederek, bu toplulukların temsil edilebilir olduğunu kabul etmektedir (Tunç, 2008).

2.1.3.3. Temsili Demokrasi

Halkın, egemenliğini özgür seçimler yapılarak seçtiği temsilciler aracılığı ile kullanmasıdır. Temsili demokraside seçmenler kendilerine en yakın olarak benimsediği siyasi partiyi tercih ederek siyasal kararların alınmasında katkıda bulunurlar. Böylelikle temsil yoluyla siyasal yaşama katılım sağlarlar (Aliefendioğlu, 2005).

2.1.3.4. Mutlak Demokrasi

Bu demokrasi modeline göre devlet halkın çoğunluğunun iradesine göre yönetilmelidir. Çoğunluğun karar her şeyin üstündedir anlayış hakimdir. Azınlık hakları,

güçler ayrılığı, kanunların yargısal denetimi gibi kavramlar bu demokrasi biçiminde çoğunluğun yönetim hakkını sınırlandırabilecek kavramlar olarak nitelendirilmektedir (Tunç, 2008).

2.1.3.5. Müzakereci Demokrasi

Müzakereci demokrasinin temelinde, her türlü sorunların çözümünde müzakereye dayanan bir yaklaşım vardır. Müzakereci demokrasi, liberal sistemi eleştirenler tarafından ortaya atılmış alternatif bir modeldir. Bu modele göre, vatandaşlar bilgi alışverişinde bulunarak, toplumla ilgili problemlere katılım sağlayarak siyasi katılımı gerçekleştirebilirler. Bu niteliği ile müzakereci demokrasi, doğrudan demokrasi ile benzetilebilir. Müzakereci demokraside yasalar serbest ve açık bir tartışma ortamı içerisinde herkes tarafından ortak kararda buluşulup kabul edilmesine bağlıdır. Bu demokrasi biçiminde alınacak her karar müzakere edilerek sürece dahil edilir. Müzakereci demokrasi anlayışı, liberal ve cumhuriyetçi demokrasi anlayışlarının karşısında bir eleştiri niteliği taşır. (Tunç, 2008).

2.1.4. Demokrasinin Nitelikleri

2.1.4.1. İktidarın Seçim Yoluyla Değiştirilebilir Olması

Halkın kendisini yönetecek iktidarı seçmesi ve denetlemesi özgür ve adil seçimler tartışılmaz bir unsurdur. Özgür ve adil seçimlerin ilk şartı seçim şeklidir. Bu hususta kimlerin aday olabileceği, seçimin nasıl ve ne zaman yapılacağı, hangi makamların seçimle gelebileceği, kimlerin oy kullanabileceğini, seçim bölgelerinin belirlenmesi, oyların sayılması ve seçim sonuçlarının nasıl belirleneceğini mevzuatla belirlenmesi gerekir. İkinci önemli şart ise süreçtir. Bu süreç ise adaylıktan kampanyaya, oyların sayımına değin, seçim sonuçlarını karalayacak her türlü kötü uygulamalarının engellenmesinin, kurallarının tarafsız ve katı uygulanması süreci önemlidir. Bireyler kendilerini temsil edecek iktidarı seçme, denetleme değiştirme gücüne sahiptir. Her birey eşit haklar ile doğar ve bu garanti edilir (Emini, 2014).

2.1.4.2. Güçler ayrılığı

Bir devletin temel organlarını yasama, yürütme ve yargı oluşturur. Güçler ayrılığı yasama, yürütme ve yargı olarak tanımlanan kuvvetlerin değişik yollardan göreve gelen aralarında ‘fren ve denge mekanizması’ bulunan farklı organlara verilmesi olarak tanımlanmıştır (Emini, 2014). Kısaca söylemek gerekirse devletin, yasama, yürütme ve yargı güçleri birbirine karşı bağımsız organlar tarafından görülmesidir.

Adil bir yönetim için gerekli bir unsurdur. Her organ biribiri üzerinde bir baskı hissetmeden çalışabilmesi gerekmektedir. Böylece güç tek bir elde toplanmadan kararlar birbirinden bağımsız olarak alınabilir (Emini, 2014)

2.1.4.3. Katılımcılık

Halk iktidarda doğrudan söz sahibidir. Buna göre kaynağını ve meşruluğunu halktan alır. Bu sebeple her birey yönetime katılma hakkına sahiptir. Böylelikle demokraside bir çıkar grubunun veya bir sosyal tabakanın egemenlik kurma tehlikesinin önüne geçilmektedir. Bu demokrasinin temel yapı taşlarından birini oluşturur (Çukurçayır, 2000).

2.1.4.4. Çok Partili Siyasal Yaşam

Siyasi partiler bir ülkede siyasi iradenin oluşumuna ve gelişimine yön veren başlıca unsurlardır. Siyasi partiler temsili sistemlerin ögelerinden biri olup toplumsal meselelere ilgi duyan, bir çözüm için katılım sağlayan bireylerin örgütlenip bir araya geldiği bir oluşum olup iktidarı denetleme görevini yerine getirdikleri için demokraside önemli bir yere sahiptir. Siyasal katılım, karar alma sürecini etkileme ve siyasi iktidarı kullanmada vazgeçilmez bir rol ve ağırlığa sahip olmuşlardır (Emini, 2014).

2.1.4.5. Çoğunluk İlkesi

Bir toplumsal grupta ortak bir düşünce ifade edilmek istediğinde veya ortak bir karar alındığında çoğunluğun bütün grubun iradesini veya düşüncesini ifade ettiği şeklinde kabul edilir. Bu varsayım uzun tarihsel bir süreç boyunca gelişmiştir. Bir kişi, grup ve düşünce için toplanmış oyların o kişi, grup ve düşünce için üstünlük sağlayan sayısı olarak ifade edilen çoğunluk ilkesi üç biçimde ortaya çıkabilir.

‘Mutlak Çoğunluk: Bir tarafta toplanan oyların diğer taraftaki oyların yarısından fazlası olması durumudur.

Nisbi Çoğunluk: Toplanan oyların toplam oylardan yarısından fazla olması gerekmeksizin diğer oylardan fazla olması durumudur.

Nitelikli Çoğunluk: Yasaların belirlediği koşulda yarısından fazlası koşulu dışında daha fazla oylarla geçerli saydığı çokluk. Çoğunluk ilkesinde oylamaya katılmayanlar değerlendirmeye katılamazlar (Emini, 2014).

2.1.5. Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabı Mustafa Kemal Atatürk Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabının yazılma amacını şu cümlelerle açıklamıştır:

“Milletin kurduğu devletin millete, vatandaşlara karşı görevleri vardır; ancak devletin de varlığı vatandaşlardan bazı sorumluluklar, görevler talep eder. O halde, devletin millete ve vatandaşların da devlete karşı karşılıklı görevleri, hakları vardır. Devlet hayatını, düşünsel ve ekonomik hayatı, bir arada yaşayan vatandaşların da aralarında bazı ilişkileri ve birbirlerine karşı görev, zorunluluk ve hakları vardır, işte, vatandaşlara, gerek devlet ve hükümetle ve gerek aralarındaki ilişkiye göre var olan görevleri ve hakları ve genelde devlet örgütünü öğreten bilgiler, -Medeni Bilgiler- adı altında toplanmıştır.” (Atatürk, 2010:37)

Atatürk kitabın yazım aşamasını, iki cilt olan kitabın haklarının kim tarafından kullanılacağını, kitabın kaçınıcı sınıflarca okutulacağını ve ayrıca bunun yanında tüm vatandaşların da okuması gerektiğini İsmet İnönü’ye yazdığı şu mektupta açıklamıştır:

“Vatan çocuklarını iyi vatandaş olarak yetiştirmek için klasik öğrenim programları arasında yer alan yurt bilgisinin önemi bilinmektedir. Yurt bilgisi notları olarak öğretmen Afet Hanım tarafından şimdiye kadar yayınlanan seçim, vergiler, askerlik ve vatandaş için medeni bilgiler kitaplarının gerekli kısımlarını bir araya getirerek ve vatandaş için medeni bilgiler kitabının birinci cildi olarak yeniden bastırılmak üzere düzenlenmesini önerdim. Devlet örgütünün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, Hükümetin, Özel İdareler ve Belediyelerin nasıl kurulup, nasıl işlediğini, Şirketler ve Bankalarla eski Kapitülasyonlar, siyasi partiler ve aile konularını içeren ve Recep Bey tarafından yeni yazılan kitap da aynı kitabın ikinci cildini oluşturmaktadır.

Her iki kitap hiçbir karşılığı olmaksızın sahipleri tarafından Milli Eğitim Bakanlığı’na bırakılmıştır. Kitaplar yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat ilgilendim; bunların, yazılmalarında izlenen amaçlara hizmet edecek değer ve nitelikte olduklarını özellikle belirtirim.

Bu kitabın okutulacağı sınıfların bir üst sınıfına geçmiş olan öğrenciye de okullarını bitirmeden önce programlara ek olarak okutulmasını çok faydalı bulmaktayım. Bundan başka bu kitapların ülkede vatandaşlara okutulması için alınacak her önlemin değerli olacağı düşüncesini taşıyorum.” (Atatürk, 2010:17-18)

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün bizzat kendi talimatıyla yayımlanmıştır. Araştırmamıza kaynak olan ilk cilt Atatürk tarafından yazılmış olup Ayşe Afet İnan tarafından kaleme alınmış ve düzenlenmiştir.

2.1.5.1. Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı Kur Tanımı (Atatürk, 2010)

- Millet
- Devlet

- Hakimiyet
 - Devlet Şekilleri
 - Demokrasi Prensiplerinin Muhteviyatı
 - Demokrasi Prensiplerinin Tarihi İnkişafı
 - Demokrasi Prensiplerinin Bariz Vasıfları
- Cumhuriyet
- Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuz
- Demokrasiye Muhalif Asri Cereyanlar
- Vatandaşa Karşı Devletin Vazifeleri
- Hürriyet
- Hürriyetin Muhtelif Şekilleri
 - Efkârıumumiye
 - Efkârıumumiyenin Kendi Kendine Teşkilatlanması
 - Gazeteler
- Cemiyet Teşkili - Tedris Hürriyeti
 - Cemiyet Teşkili
 - Tedris Hürriyeti
 - İhbar ve Şikâyet Hakkı
 - Ferdi Hak ve Siyasi Hak
 - Hürriyetlerin Muhafaza ve Müeyyideleri
- Taassupsuzluk (Tolerance)
- İş Bölümü
- İnsanlar Birbirine Bağlıdır
 - Bağlılık (Solidatire)
- Çalışma - Meslek
- Meslek Nasıl İntihap Olunur ve Yapılır
- Vatandaşın Devlete Karşı Vazifeleri

2.1.6. Sosyal Bilgiler ve Etkin Vatandaşlık

Toplum içerisinde yaşayan insanların ihtiyaçları ile toplumun onlardan beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada, insanlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma perspektifinden Sosyal Bilimlere çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Sosyal Bilimlerin değişimi ve sürekliliği inceliyor olması, insanı toplumsallaştırma amacıyla olan eğitimde, Sosyal Bilimlerin aktif bir yer kazanmasına sebep olmuş ve eğitimin hem bir Sosyal Bilim

dalı hem de Sosyal Bilimlerin uygulama alanı durumuna gelmesi “Sosyal Bilgiler” kavramını ortaya çıkarmıştır (Dönmez, 2003:32). *“Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.”* (MEB, 2005)

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı içerisinde 7 adet öğrenme alanı yer almaktadır. Bu öğrenme alanları bir araya getirilerek öğretim programının muhtevası ortaya çıkmaktadır.

Etkin vatandaşlık öğrenme alanı 2018 yılında yapılan değişiklikle Sosyal Bilgiler programının içerisine dâhil edilmiştir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanı bireyi çevresinde gelişen sosyal, kültürel, siyasi olaylara karşı izleyici konumundan çıkarıp bu olaylarda rol almasını sağlayarak millet bilincini geliştirmeyi, vatansever bireyler yetiştirmeyi amaçladığı söylenebilir.

MEB’e göre Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı; *“Sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları; bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemlidir. Bu konuda elde edilen bilgiler ışığında, öğrenciler-Toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir?-sorularına cevap verebilmelidir. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar.”* (2018).

2.2. İlgili Araştırmalar

Aydeniz (2009)’in “İlköğretim 4. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimiindeki İşlevselliği” adlı çalışmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarının insan hakları ve demokrasi eğitimiindeki işlevselliği ve yeterliliği araştırılmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda kazanımların öğrencilere aktarılabilmesi açısından ders kitabındaki örneklerin çeşitlendirilip bu örneklerin yaşamla iç içe olmasına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca ders kitaplarının insan hakları ve demokrasi eğitimi konusunda yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır.

Gürses (2010)'in “Kemalizm’in Modern Ders Kitabı: Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” adlı çalışmasında Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabının yazım sürecini, içeriğini ve Türk siyasal yaşamındaki izlerini araştırmıştır.

Araştırma sonucunda kitabı yazarken iki temel kaygıya rastlandığı tespit edilmiştir. İlki batılı eğitim kaygısıyla bir kitap yazmak ve Osmanlı kimliğinden sıyrılmış bir kimlik yaratmak için Türklerin Asya kökenini övmek olarak saptanmıştır. İkincisi ise Osmanlı’dan gelen tarih yazımı alışkanlıklarından kopmama çabası olarak görülmüştür.

Koçoğlu (2012)'nin “Cumhuriyetten Günümüze İnsan Hakları ve Demokrasi Kavramları Açısından Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi” adlı çalışmasında II. Meşrutiyetten bugüne kadar yayımlanan sosyal bilgiler programları müfredatlarındaki yeri ile ilgili konumu kronolojik olarak incelenmiştir. Tarama modeli içerisinde yer alan tarihsel yöntem kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda II. Meşrutiyet’ten bugüne kadar yayımlanan bütün sosyal bilgiler müfredatlarının içeriğinde insan hakları ve demokrasi konuşlarının ilkesel olarak bazı değişimler geçirmesiyle birlikte yer aldığı saptanmıştır.

Kansu (2015)'nin “İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinde Etkin Vatandaşlık Eğitiminin Etkililiği” adlı çalışmasında etkin vatandaşlık temel alınarak verilen eğitimin öğrencilerin bilgi, beceri ve değerlerine etkisi ve bu etkinin kalıcılığı incelenmiştir. Bu amaçla hazırlanan eğitim programı 48 öğrenciye 9 hafta uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda, hazırlanmış olan program ve etkinliklerin öğrencilerin etkin vatandaşlık başarı düzeylerinin artmasında etki ettiği saptanmıştır.

Karadeniz ve Kızılkaya (2020)'nin “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabının 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitaplarını Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerler açısından incelemiştir.

Araştırma sonucunda hem Sosyal Bilgiler eğitim programı hem de Vatandaş için Medeni Bilgiler kitaplarının değer aktarımı noktasında yeterli düzeyde oldukları saptanmıştır.

Ayrıca Sosyal Bilgiler eğitim programı ile Vatandaş için Medeni Bilgiler kitaplarının değer aktarımı açısından incelendiğinde örtüştüğü sonucuna varılmıştır.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında araştırma modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizini içeren bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel bir desene sahiptir. Nitel araştırma problemin tespiti ile başlayıp konuya ilişkin gözlemlerin, görüşmelerin veya belgelerin analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin esas alındığı, olayların gerçekçi ve bütüncül bir şekilde aktarılmasına yönelik yapılan araştırma olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:39).

Nitel araştırma yöntemi kullanılırken kuramsal kısmın açık bir şekilde oluşturulması, sistematik ve esnekliği olan bir çalışma stratejisi belirlenmesi ve tüm araştırmanın sonucunda tutarlı ve anlamlı bir rapor oluşturulması önem arz etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:84).

3.2. Araştırma Materyali

Bu araştırmanın araştırma materyali etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları ve Vatandaş için Medeni Bilgiler kitapları olmuştur.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada verilerin toplanması doküman incelemesi yöntemi ile gerçekleşmiştir. Doğrudan bir gözlem yapmak veya bir görüşme yapmak mümkün olmadığı durumlarda araştırmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla kullanılan bu yöntem bazı durumlarda ek bilgi elde etmek amacıyla da kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:187).

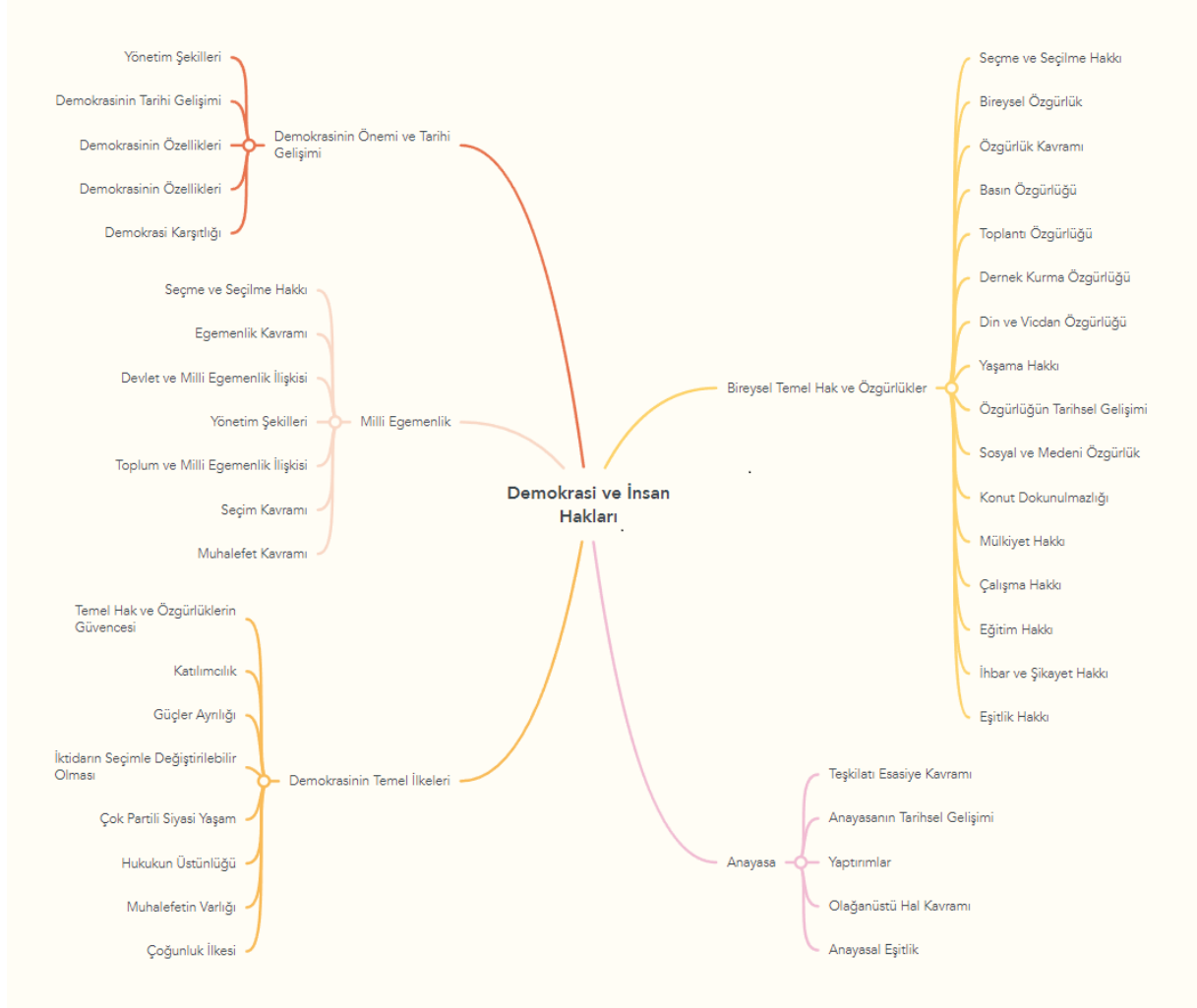
3.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada verilerin analizinde içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Verilerin benzer kavram ve ortak temalarla bir araya getirilip bunların anlaşılır şekilde düzenlenmesiyle oluşan yöntemdir. Bu yöntemde sırasıyla elde edilen verilen kodlanır, ortak temalar bulunur, kod ve kategoriler belirlenir ve nihayetinde bulgular tanımlanarak sonuca bağlanır (Akbulut, 2015:186-187).

Araştırmada ulaşılan veriler insan hakları ve demokrasi içerikli etkin vatandaşlık kazanımları dikkate alınarak beş kategori (bireysel temel hak ve özgürlükler, demokrasinin temel ilkeleri, milli egemenlik, demokrasinin önemi ve tarihsel gelişimi, anayasa) altında kodlama tekniği kullanılarak araştırmaya eklenmiştir.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular “İnsan Hakları ve Demokrasi” teması içerisinde, bireysel temel hak ve özgürlükler, demokrasini temel ilkeleri, milli egemenlik, demokrasinin önemi ve tarihi gelişimi ve anayasa olmak üzere beş kategoride ele alınmıştır. Şekil1’de bu kategoriler ve kodlara ilişkin bir bilgi grafiği verilmektedir.

Şekil1: Kategori ve Kodlara İlişkin Bilgi Grafiği

4.1. Bireysel Temel Hak ve Özgürlükler Kategorisine İlişkin Bulgular

Tablo1: Bireysel Temel Hak ve Özgürlükler Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı

Kategori: Bireysel Temel Hak ve Özgürlükler	
Kodlar	f
Seçme ve seçilme hakkı	9
Bireysel özgürlük	5
Özgürlük kavramı	4
Basın özgürlüğü	3
Toplantı özgürlüğü	3
Dernek kurma özgürlüğü	2
Din ve vicdan özgürlüğü	2
Yaşama hakkı	1
Özgürlüğün tarihsel gelişimi	1
Konut dokunulmazlığı	1
Mülkiyet hakkı	1
Çalışma hakkı	1
Eğitim hakkı	1
İhbar ve şikâyet hakkı	1
Eşitlik hakkı	1

Tablo 1’e göre Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabındaki, insan hakları ve demokrasi konulu etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının, bireysel temel hak ve özgürlükler kategorisi altında yer alan kodları; “*Seçme ve seçilme hakkı, Bireysel özgürlük, Özgürlük kavramı, Basın özgürlüğü, Toplantı Özgürlüğü, Dernek kurma özgürlüğü, Din ve vicdan özgürlüğü, yaşama hakkı, Özgürlüğün tarihsel gelişimi, Konut dokunulmazlığı, Mülkiyet hakkı, Çalışma hakkı, Eğitim hakkı, İhbar ve şikâyet hakkı, Eşitlik hakkı*” olarak belirlenmiştir. Bireysel temel hak ve özgürlükler kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Seçme ve seçilme hakkı*” (f=9), en az vurgulanan konu başlıkları ise “*Yaşama hakkı, Özgürlüğü tarihsel gelişimi, Konut dokunulmazlığı, Mülkiyet hakkı, Çalışma hakkı, Eğitim hakkı, İhbar ve şikâyet hakkı, Eşitlik hakkı*” (f=1) olduğu belirlenmiştir. Kodların çıkarıldığı konu başlıklarına ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

Seçme ve seçilme hakkı koduna ilişkin “Kadınların Seçme Hakları” konu başlıklı yazı B3’te;

“Dünya Savaşı’ndan beri, çoğu ülkeler, kadınların seçme haklarını kabul etmiştir. Kadınların siyasi hakların yürütülmesine katılımını reddeden ülkeler, ancak Fransa, İtalya, İspanya gibi Latin ülkeleridir. Amerika’da, İngiltere’de, Kuzey Avrupa ülkelerinde kadınlar seçme yetkilerini yerine getirmektedirler.

Kadının siyasi yetersizliğine mantıklı hiçbir sebep yoktur. Bu konudaki kararsızlık ve olumsuz düşünce geçmişin sosyal durumunun can çekişen bir hatırasıdır. Hatırasından bahsettiğim düşünce, papaz düşüncesidir. San Pol diyor ki; -Erkeğe emretmeyi ve ona karşı güç kazanmak konusunda kadına izin vermem Kadın, sessiz kalmalıdır. Çünkü Adem başlangıç ve Havva sonradan var olmuştur. İnsanların köklerinin cahili olan bu havari unutup ki erkeklere ilk öğüdü, ilk eğitimi veren ve onun üzerinde ilk analık güç ve etkisini kuran kadındır.

Latin ülkelerinde, kadınlık hakkında devam eden bu görüş artık bugünkü toplumların ahlaki ve ekonomik durumlarına uymamaktadır. İslam ülkelerinden bahsetmiyorum; sebebi Türkiye Cumhuriyeti’nden başka, dünya yüzünde ya tam anlamıyla bağımsız Müslüman devlet yoktur, ya da var olanlarda tam anlamıyla demokrasi yoktur.” (İnan, 2010:128) şeklinde yer almıştır.

Bireysel özgürlük koduna ilişkin “Bireysel Hürriyet” konu başlıklı yazı B10’da;

“Bireysel haklar görüşünün temeli şöyle kuruldu; Her türlü hakkın kökeni, bireydir. Çünkü gerçek hür ve sorumlu olan yaratılmış yalnız insandır. Buna göre, bireyin, yalnız, doğal hak ve ahlaki sorumluluk ile bağlı olan gerçek bağımsızlığı bütün medeni oluşumlardan önce, ilk hal olarak, gidiş noktası gibi kabul edilmektedir. Ancak, diğer taraftan, insanların, sosyal ve siyasi kuruluşlar halinde bulunması da doğal ve gereklidir. Bu kuruluşlar ise, kısmen zorunlu, yazılı kanun hükümlerine göre gelişir. Bu değer varlığı oranında ve zekânın bu varlığın seyrini 81 ve yönünü belirleyebildiği oranda, insanların hürriyet ve iradeleri, bu varlığa boyun eğmek zorundadır. İnsanlar, hareketlerini, bu varlığın seyir ve yönüne uydurmak zorundadır. Bu zorunluluk ve gereksinim durumu, gerçekte, uzaklaşılması mümkün olmayan bir sonucu daha mükemmel ve daha ahenkli yapmaktadır. Yaradan’ın ve tarihin ürünü olan bir milletin bireyleri, her zaman bu gerçeğe, karşı karşıya bulunmakta olup ve ona saygı gösterirler. Böyle bir milletin kurduğu devletin de temeli ve hedefi bireysel hak olur. Bireyin birinci hakkı, doğal yeteneklerini, serbestçe, geliştirebilmesidir. Bu gelişimi sağlamak için ise, en iyi araç, bireye, diğerinin benzeri hakkına zarar vermeksizin, tehlike ve zarar kendine ait olmak üzere, ona kendi kendini istediği gibi yönetmeye ve yönlendirmeye izin vermektir. İşte bu serbest gelişimi sağlamak, bireysel hakların oluşturduğu çeşitli hürriyetlerin eksiksiz amacıdır. Bu haklara saygı göstermeyen siyasi toplum gerçek görevinde hata etmiş olur ve devlet varlığının sebebini ve anlamını kaybeder.” (İnan, 2010:81-82) şeklinde yer almıştır.

Özgürlük kavramı koduna ilişkin “Hürriyet” konu başlıklı yazı B15’te;

“Demiştik ki, devlet, vatandaşların her tür hürriyetini korur. Şimdi hürriyetin ne olduğunu anlayalım;

Hürriyet, insanın, düşündüğünü ve dilediğini kesin olarak yapabilmesidir. Bu tanım, hürriyet kelimesinin en geniş anlamıdır, insanlar, bu anlamda, hürriyete hiçbir zaman sahip olmamışlardır ve olamazlar. Çünkü bilinir ki, insan tabiatın yaratılmışıdır. Tabiatın kendisi dahi, kesinlikle hür değildir;

evrenin (kâinatın) yasalarına bağımlıdır. Bu sebeple insan ilk önce, tabiat içinde, tabiatın yasalarına, koşullarına, sebeplerine, etkenlerine bağlıdır. Örneğin, dünyaya gelmek veya gelmemek, insanın elinde olmamıştır ve değildir, insan, dünyaya geldikten sonra da daha ilk andan, tabiatın ve birçok yaratılmışın zayıf olanıdır. Korunmaya, beslenmeye, bakılmaya, büyütülmeye gereksinim duyar.” (İnan, 2010:79) şeklinde yer almıştır.

Basın özgürlüğü koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(…)Türkiye Cumhuriyeti’nde, gazete çıkarmak, kitap yayınlamak, matbaa açmak için uyulması gereken yol, Basın Yasası ve Yayınevleri Yasası’nda belirlenmiştir. Zararlı yayın ve şahıslara tecavüz halinde yapılacak işlem, bu yasalarda ve Ceza Yasası’nda yazılıdır.

Bu konuda, bizce söylenecek sözler, şöyle özetlenebilir; Basının, halkın hayatında ve Cumhuriyetin ilerlemesi ve gelişiminde sahip olduğu görevler yüksektir. Basının, tam ve geniş hürriyeti iyi kullanması konusunun hassas olduğu kayda değerdir. Her türlü yasal kayıtlardan önce, bir kalem sahibi, ilme, ihtiyaca ve kendi siyasi görüşlerine olduğu kadar vatandaşların haklarına ve ülkenin her türlü özel görüşlerinin üstünde olan yüksek menfaatlerine de dikkat ve saygı göstermek manevi zorunluluğundadır. Bu zorunluluktur ki, genel düzeni sağlayabilir. Bununla birlikte, basın serbestisinden meydana gelecek kötülükleri, ortadan kaldıracak etkin araç, asla geçmişte olduğu gibi basın hürriyetini bağlayan bağlar değildir. Aksine, basın hürriyetinden doğacak zararları ortadan kaldırma aracı, yine basının kendi hürriyetidir. (...)” (İnan, 2010:94-95) şeklinde yer almıştır.

Toplantı özgürlüğü koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(…)Vatandaşlar, kendi eğitim ve öğretimleri için ve genelin menfaatleri noktasından, düşüncelerinin karşılıklı konuşulmasıdır. Düşündüklerini istedikleri gibi söyleyebilmelidirler.

En büyük gerçekler ve görüşler düşüncelerin, serbest ortaya konması ve karşılıklı konuşulması ile meydana çıkar ve yükselir.

Toplantı, insanların beraber düşünüp konuşmak veya birinin sözlerini dinlemek amacıyla, geçici olarak bir araya gelmeleridir.

Toplantı hürriyeti. Anayasa (Teşkilatı Esasiye Kanunumuz) gereğince bireylerin doğal haklarından, ancak, tüm toplantılar, kanun çerçevesinde yapılır. Çünkü, güvenliği ve sosyal ve siyasal düzeni koruma ile yükümlü olan hükümetin gereken önlemleri alabilmesi için, toplantı günü ve yeri hakkında, zamanında kurallara uygun haberdar edilmesi gerekir.

Toplantı, insanların, bir şeyi beraber görmek için toplaşmalarından veya insanların ortak hareket için sürekli bir şekilde birleşmeleri halinden ayrı tutulmalıdır.

Toplantı, isimle ve kişisel bir davet üzerine olan özel toplanmada değildir. Ülkenin huzur ve güvenliğini bozacak şekilde ve yerlerde toplanmak, doğal olarak yasaktır.

Toplantı hürriyeti, basın hürriyetinden eskidir. Ancak, basın hürriyeti, matbaanın ve gazeteciliğin ilerlemesi sayesinde, daha büyük bir önem kazanmıştır. (...)” (İnan, 2010:89-90) şeklinde yer almıştır.

Dernek kurma özgürlüğü koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(...) Demekler, bir taraftan sosyal yaşamı destekler; ancak bir taraftan da kurulan dernekler, devlet içinde başlı başına birer örgüt ve birer kuvvet olacaklarından, devlet için tehlikeli de olabilirler. Bu sebeple, demek kurulması, Anayasamızda (Teşkilatı Esasiye Kanunumuzda), bireylerin tabii haklarından tanınmış olmakla birlikte, ayrıca bir kanunla resmileştirilmiştir. Demekler Kanununa göre:

- a. Demek, kurulmasını takiben, hemen hükümete, kanunlar çerçevesinde bildirilmesi gerekir.*
- b. Var olan yasalara, toplumun temel ahlakına aykırı, yasal olmayan bir esasa veya devletin bağımsızlığını, hükümetin şeklini bozmak ve çeşitli unsurları birbirinden ayırmak amaçlarıyla dernekler kurulamaz.*
- c. Irk ve cinsiyet, esas ve unvanlar ile siyasi dernekler kurulması yasaktır.*
- d. Dernek üyesinin on sekiz yaşını bitirmiş olması şarttır.*
- e. Gizli dernek kurulması kesinlikle yasaktır.*
- f. Derneklerin toplandıkları yerde her tür silah yasaktır. Yalnız kulüplerde, emniyet güçlerinin bilgisi altında kılıç alıştırmasına ve avcılığa özgü silahlardan gerektiği kadar bulunabilir. (...)” (İnan, 2010:95-96) şeklinde yer almıştır.*

Din ve vicdan özgürlüğü koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(...) Türkiye’de hiç kimse düşüncelerini zorla başkalarına kabul ettirmeye kalkışamaz ve böyle bir şeye izin verilmez. Artık samimi dindarlar, derin iman sahipleri, hürriyetin gereklerini öğrenmiş görünüyorlar. Bütün bunlarla birlikte, din hürriyetine, genellikle vicdan hürriyetine karşı, hoşgörüsüzlük görülmüş müdür?

Bunu anlayabilmek için, hoşgörüsüzlüğün ne olduğunu inceleyelim; çünkü bu kelimenin işaret ettiği anlamı, düşünce biçimini, herkes kendine göre anlamaya çok eğilimlidir. Dini hürriyeti bir hak olarak anlayamayan, acaba kalmadı mı?

Vicdan hürriyetinin, ruhun, Allah’ın yüce gücü altında, dini hayatı yönetim için sahip olduğu, haktan ibaret olduğunu sanmış olanlar, acaba bugün nasıl düşünmektedirler? Bu gibiler, kendileri gibi, düşünmeyenlere içlerinden olsun kızmıyorlar mı?

Bu saydığımız anlayışta bulunduğu ihtimal verilen kimselere, hür düşünceliler, acaba, bir üzüntü duygusuyla, bir kaygı ile bakıyorlar mı?

Bu saydıklarımız gibi, çeşitli inanıştaki kimseler, birbirlerine, kin, nefret besliyorlarsa, birbirlerini hor görüyorlarsa ve hatta sadece birbirlerine acıyorlarsa, bu gibi kimselerde hoşgörü yoktur; bunlar bağnazdırlar.

Hoşgörü o kimsede vardır ki, vatandaşının veya herhangi bir insanın vicdani inanışlarına karşı, hiçbir kin duymaz; aksine saygı gösterir. Hiç olmazsa, başkalarının, kendininkine uymayan inanışlarını bilmemezlikten, duymamazlıktan gelir.

Hoşgörü budur. Ancak, gerçeği söylemek gerekirse diyebiliriz ki, hürriyeti hürriyet için sevenler, hoşgörü kelimesinin ne demek olduğunu anlayanlar, bütün dünyada pek azdır. Her yerde genel olarak geçerli olan bağnazlıktır. Her yerde görülebilen barış manzarasının temeli, bağnazlık ile hür düşüncenin, birbirine karşı kin ve nefreti üstündedir; temelin devrilmemesi, kin ve nefret zeminindeki dengeyi tutan fazla kuvvet sayesinde.

Bu söylediklerimizden şu sonuç çıkar ki, aramızda, hürriyete ilişkin çok acıklı olayların ortadan kalktığına, bizim gibi düşünen ve hissedenlerle birlikte yaşadığımıza karar vermek zordur. O halde görülen, hoşgörüsüzlük değil, irade zayıflığının çaresiz bıraktığı bağnazlıktır.

Şüphesiz, düşüncelerin, inançların başka başka olmasından, şikâyet etmemek gerekir. Çünkü bütün düşünceler ve inançlar, bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik belirtisidir. Öyle bir durum elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki, gerçek hürriyetçiler, hoşgörünün genel bir alışkanlık olmasını dilerler. Ancak, hatta iyi niyet de olsa bağnaz hatalarına karşı dikkatli olmaktan vazgeçemezler. Çünkü iyi niyetle, hiçbir zaman, hiçbir şeyi onaramamışlardır. İnsanların, ruhun esenliği için yakıldıklarını biliyoruz. Her halde bunu yapan engizisyon papazları, iyi niyetlerinden ve iyi iş yaptıklarından bahsederlerdi; belki de gerçekten bu sözlerinde samimi idiler. Ancak, bir ahmaklık ya da bir ihaneti iyi bir iş kalıbına uydurmak güç değildir; sonuçta bu bir isim değiştirmek meselesidir. İşte bu sebeptendir ki, hoşgörüyü aldırmamazlık, derecesine götürmemek önemlidir.

Gerçi hür olmak herkesin hakkıdır ve bunun için, gerçek hürriyetçiler, hürriyetçi olmayanlara karşı da geniş davranılmasını isterler. Ancak, bunların hiçbir zaman elleri, ayakları bağlı olduğu halde kurbanlık koyun durumuna razı olacakları asla kabul edilmemelidir.

Unutmamalıdır ki, bazı insanlar geleceği, geçmişin arasından görmekte ısrar ederler. Bunlar, ilgimizi kestiğimiz geleneklere karşı ne olursa olsun, sadakatin iadesini isterler. Bu gibi insanlar, kendi inandığı gibi, inanmayan kimseleri istedikleri gibi ezemezlerse, kendilerini manevi baskıda hissederler.

Her halde, hoşgörünün arzu edildiği gibi, genelleşmesi, alışkanlık haline gelmesi düşünce eğitiminin yüksek olmasına bağlıdır” (...). (İnan, 2010:87-91) şeklinde yer almıştır.

Yaşama hakkı koduna ilişkin “İlk Hak, İlk Görev ve Hak ile Görevin İlişkisi” konu başlıklı yazı B18’de;

“Hakların en birincisi, yaşamak hakkıdır. Diğer bütün haklar ve bu haklara karşılık görevler, hep yaşamak hakkına dayanır. Bugünkü hukuk, insanları, her kim olursa olsun, hangi ülkede bulunursa bulunsun, yaşamak hakkına sahip sayar. Şüphesiz, bir insanın yaşamak hakkı onu diğerlerinin yaşamak

hakkına saygı göstermek göreviyle bağlar. Bu düşünceyi daha açık anlatalım. Bir insanın hakkı, diğer bir insan için görev olmaktadır ve yine bir insanın görevi de diğer insanın hakkı demektir. Hak, yetki dediğimiz zaman hemen aynı şeyleri anladığımız gibi görev, zorunluluk, yükümlülük, ödev, borç da birbirinden ayrılmayan şeylerdir. Anlıyoruz ki, hakkın bulunduğu yerde görev ve görevinin bulunduğu yerde hak vardır. Yani, her insan aynı zamanda hem kendine ait bazı haklara sahiptir, hem de başkalarına ait hakların kendine yüklediği bazı görevlere sahiptir. İnsanlar, sosyal hayatta haklardan ve görevlerden örülmüş bir ağ içinde düşünülebilir, insanlar, insan kaldıkça bu ağdan çıkamazlar. Şunu da bilmelidir ki, bu söylediğimiz esas, insanlığın tarihine oranla yenidir ve hatta denilebilir ki, bu esas istenildiği derecede tam, kesin, salt olarak bütün insanlığın ruhuna henüz girmemiştir.” (İnan, 2010:70) şeklinde yer almıştır.

Özgürlüğün tarihsel gelişimi koduna ilişkin “Hürriyetin Tarihi Gelişimi” konu başlıklı yazı B19’da;

“İlkel insanların, tabiatın her şeyinden, gök gürültüsünden, karanlıktan, taşan bir nehirden ve vahşi hayvanlardan ve hatta birbirlerinden korktuklarını biliyoruz, ilk duygu ve düşüncesi korku olan insanın her düşünce ve dileğini kesin olarak yapmaya kalkışmış olması düşünülemez.

İlkel insan gruplarında, ata korkusu ve sonunda, büyük kabile ve kavimlerde, ata korkusu yerine geçen Allah korkusu, insanların kafalarında ve hareketlerinde hesapsız yasaklar yaratmıştır. Yasaklar ve hurafeler üzerine kurulan birçok alışkanlıklar ve gelenekler, insanları düşünce ve harekette çok bağlamıştır. O kadar ki, kişisel düşünce ve hareket serbestisi gibi bir hak kavramı bilinmemiştir.

Toplulukların başına geçebilen adamlar, toplumu Allah adına yönetirlerdi. Her türlü hak ve yetki onlarda idi. Bireyin hakkı, hürriyeti, söz konusu değildi.

Buraya kadar olan görüşümüzü, şöyle bir neticeye bağlayabiliriz; İnsan, öncelikle tabiatın esiri idi; sonra, buna, gökyüzünden kuvvet ve yetki alan bazı adamlara esir olmak eklendi, insan toplulukları büyüdükçe ve devlet haline geldikçe, bireyler üzerindeki ağırlık o kadar çoğaldı. Devletin başında bulunan adamın hakkı, sanırsız, kayıtsız, şartsız kesin bir kudret olarak kabul ediliyordu. Devletin şekli imparatorluk veya cumhuriyet olsun, bunun önemi azdı; bireyin, kişisel bir hakkı yoktu. Eski zamanlarda insanların, yapabildikleri medeniyetlerinin en yüksek devirlerinde böyle idi. Bireyin hakkı, hükümdarın menfaatine olarak, ilahi hak içindeydi. Bu hakka dayanarak, hükümdar, halkının hürriyetini istediği gibi kullanma yetkisine sahip olabiliyordu; bu, bireyin hakkına saldırı sayılmazdı.

Hükümdarın kudreti için dinlerden çıkan sınırdan başka bir sınır tanıımıyordu. Hükümdarın yapmaması gereken şey, Allah’ın yasakladığı şey olacaktı.

İnsanlar, düşünsel gelişimde ilerledikçe, kendi kökenlerini daha açık düşünmeye başladılar; yavaş yavaş onun büyüklüğünü daha iyi anlamaya ve değerini bilmeyi başardılar.

Doğanın, her şeyden büyük ve her şey olduğu anlaşıldıkça doğanın çocuğu olan insan kendinin de büyüklüğünü ve onurunu anlamaya başladı.

İşte, insanlar, bu anlayış derecesine yükseldikten sonradır ki “doğanın, insanda yarattığı bütün yetenekler, çalışmalarını serbest olarak yapmayı ve serbest olarak geliştirmeyi gerekli kılar; bu gereklilik doğaldır; doğanın verdiği haktır”, düşüncesine ulaşırlar.

Artık bundan sonra birey ile hükümdar ve devlet arasında, hak davası ve hak mücadelesi başlar. Bu mücadele devletlerin iç gelişmelerinin tarihidir.

On altıncı asırda, ileri sürülen düşünceler şöyle idi; Hükümdar, emirleriyle, yasalarıyla ilahi hakkı olduğu gibi doğal hakkı da bozamaz. Doğal hakkın da Allah tarafından verilmiş gibi kabul edilmesi gerekir. Hareket noktası, bu düşünce kaldıkça, hükümdar kudret sınırının temelini, Allahlık sıfatı düşüncesi ve ilahi irade oluşturdu. Çünkü doğal haklar da aynı temele bağlanmıştı. Hükümdar, bu sınıra saygı duyuyor idiyse, bu saygısı dini bir görev kabul ettiğindendi, yoksa bireyin, hükümdara karşı istekte bulunabileceği hiçbir hak tanınmış değildi. Bireysel haklar görüşü, tabii hak düşüncesi, Allahlık sıfatı düşüncesi temelinden gökyüzünden koparılarak yeryüzüne indirildikten sonra, meydana çıkabilmiştir”. (İnan, 2010:79-81) şeklinde yer almıştır.

Konut dokunulmazlığı koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(...) 2. Meskenin (ikametgâhın) saldırıdan korunmuş olmasıdır. Bu hak kişisel güvenliğin sonrasında da devam etmesidir, insan, evinin sahibidir ve oraya ancak istediğini sokar. Bir insanın evine, hükümetin karışması, yalnız, yasanın belirlediği durumlarda ve şekilde olabilir. (...)” (İnan, 2010:85) şeklinde yer almıştır.

Mülkiyet hakkı koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(...) 3. Bireysel mülkiyettir. Bir insanın, emeği ürünü olan her şeye sahip olması, devletin karışmayacağı yüksek haklardandır, insan, dürüstçe sahibi olduğu mal ve mülkünü istediği gibi kullanma yetkisine sahiptir, satabilir, satmayabilir, istediğine verebilir, onları dilediği gibi kullanabilir. Eski zamanlarda böyle değildi, aksi idi, insanları onayları olmadığı halde, aileleriyle oturdukları yerle beraber satabilirlerdi.

Bireysel mülkiyet hakkını sadece sınırlayan, genel menfaatler için kamulaştırmaktır. Bununla birlikte, hükümetin, belediyelerin, yerel yönetimlerin, ne gibi gerek ve zorunluluklarla ve ne usul ve şekilde kamulaştırılacakları kamulaştırma yasalarıyla belirlenir.

Düşünce ve kalem ürünü olan her eser de sahibinin hakkıdır. Bu hak, “Telif Hakları Yasası” ile onaylanmıştır. (...)” (İnan, 2010:85) şeklinde yer almıştır.

Çalışma hakkı koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(...) 4. Ticaret, çalışma ve zanaat hürriyetidir. İnsan hayatını kazanmak için, istediği işte, meslekte ve sanatta çalışabilir, bu konuda serbesttir. Ancak bu hürriyet toplumun iyiliği için akla uygun olarak, bazı

yasal kayıtlar ve koşullara bağlıdır. Örneğin, bir sütçü, bir ekmekçi, bazı sağlık kurallarına uymak zorundadır.

Bir tüccar, yabancı ülkelerden getirdiği malları, gümrük vermeden ülkeye sokamaz.

Herkes, ülkede, istediği gibi, öğretmenlik, avukatlık, doktorluk yapamaz, bunun için yasal bazı özelliklere sahip olması zorunludur.

Bunlardan başka, devletin, siyasi veya toplumun genelinin menfaat ve güvenliği amacıyla tekeli altında bulundurduğu işleri başkaları yapamaz. Alkollü içkiler ve tütün gibi.

Bütün bu engellerle birlikte insan için her zaman yeterli bir çalışma ve iş kurma hürriyeti vardır. (...)"
(İnan, 2010:86) şeklinde yer almıştır.

Eğitim hakkı koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(...) Öğretime gelince, bu da çok önemli ve hassastır. Devlet, vatandaşların eğitim ve öğretimiyle çok ilgilidir. Bir defa ilköğretimi zorunlu tutar ve genellikle öğretim hükümetin gözetimi altında ve onun programları çerçevesinde yapılır. Çünkü öğretim hürriyeti, içeriği bakımından karmadır. Bir taraftan, bireysel hürriyetin gereğidir, ancak ortak örgüte dayanır. Onun için öğretimin kanunla özel bir düzen altına alınması gerekir. Anayasada (Teşkilatı Esasiye de) buna ilişkin olan madde şudur: “Hükümetin gözetim ve kontrolü altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir”.

Tek öğretim (Tevhidi Tedrisat) yasasına göre, “Türkiye içerisinde bütün öğretim ve ilim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır”.

Yalnız Harp Okuluna kaynak olan askeri liseler, Milli Savunma Bakanlığı’na bırakılmıştır. (...)"
(İnan, 2010:96-97) şeklinde yer almıştır.

İhbar ve şikâyet hakkı koduna ilişkin “Hürriyetin Çeşitli Şekilleri” konu başlıklı yazı B13’te;

“(...) -Türkler, gerek kişiliklerine, gerek halkın tamamı ile ilgili olarak kanunlara ve düzene aykırı gördükleri konularda ilgili makama ve Türkiye Büyük Millet Meclisine tek başına veya toplu ihbar ve şikâyetle bulunabilirler. Kişiyi ait olarak yapılan başvurunun sonucu dilekçe sahibine yazılı olarak bildirilmesi zorunludur-.

Bu şikâyet hakkı, ifade edildiği gibi bir haksızlığa karşı şikâyet içerikli olursa, bireysel hak olur. Ancak, yasalardan şikâyet ve yasaların değiştirilmesine ilişkin öneri içerikli olursa, bu yol vatandaşın siyasi girişimi demek olur ki, bunun şekil ve sınırı yasayla bellidir.

Yasa önermek hakkı, Meclis üyelerine ve Bakanlar Kuruluna aittir.

Bunun dışında siyasi arzusunu göstermek isteyen vatandaş, kitap yazarak ve basından faydalanarak arzusunu tatmin eder. Kamuoyuna saygılı olan hükümetler veya meclisler bunları göz önünde bulundurur. (...)" (İnan, 2010:97) şeklinde yer almıştır.

Eşitlik hakkı koduna ilişkin “Eşitlik” konu başlıklı yazı B20’de;

“Anayasadan;

-Altmış dokuzuncu madde- Türkler kanun önünde eşit ve ayırım yapılmaksızın kanuna uymakla yükümlüdürler. Her türlü grup, sınıf, aile ve birey ayrıcalıkları kaldırılmış olup yasaktır.

Seksen üçüncü madde- Hiç kimse yasal olarak tabi olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye çıkarılamaz ve götürülemez.

Doksan ikinci madde -Siyasi haklara sahip her Türk yetenek ve layık olmasına göre devlet memuriyetlerinde çalışmak görev almak hakkına sahiptir-.

Eşitlikten amaç, yasalar önünde eşitlik, yani vatandaşların yasal haklarında eşitlikleridir. Yoksa maddi hayat koşullarında eşitlik değildir.

Rusya ayırık olmak üzere bütün dünyada, her birey, menfaat ve zararı kendine ait olmak üzere hayatını düzenler. Yalnız her bireye, çalışmasında aynı yasal araçlar, haklar verilir. Eski yönetimlerde var olan sınıf farklarından doğan engeller kaldırılır. Ancak, bireysel hürriyet ve bireysel sorumluluğu bozan, ekonomik bir eşitlik, bugünkü sosyal düzeni bozar.

Eşitlik ilkesi aşağıdaki sonuçları doğurmuştur.

1. Sosyal eşitlik, yani aileye dayalı bütün sınıf ve derece farkları kaldırılmalıdır. Bir aile çocuklarını mirastan eşit şekilde yararlandırmalıdır. Bu eşitlik, soylu sınıfının oluşumuna engeldir.

2. Siyasi haklarda ve özellikle seçme hakkında eşitlik.

3. Adli işlerde eşitlik, herkes için aynı suçlara aynı cezalar verilmelidir.

4. Vergi konusunda eşitlik, yükümlülüklerin, bütün vatandaşlar arasında, kudretleri oranında dağıtılmasını gerektirir.

5. Görev ve memuriyetlerin herkese, yetenek farkından başka bir fark gözetilmeksizin, açık bulunması.

6. Askeri hizmet konusunda eşitlik. Bu saydığımız eşitliklerin, din, ırk farkları gözetilmeksizin, Türk vatandaşlarına eşit olarak uygulanması zorunludur.

Bireyler arasında var olması gereken bu eşitlik, kuvvet ve üstünlüğün ve emir verme yetkisinin devlet eline geçmesini zorunlu kılar. Siyasi kişilerin ve memurların gerçekte bu emir verme yetkisini kullanmaları bu eşitliği bozmaz. Çünkü bunlar emir verme yetkisini, yalnız görevlerinin yerine getirilmesi için kullanırlar.” (İnan, 2010:101-102) şeklinde yer almıştır.

4.2. Demokrasinin Temel İlkeleri Kategorisine İlişkin Bulgular

Tablo2: Demokrasinin Temel İlkeleri Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı

Kategori: Demokrasinin Temel İlkeleri	
Kodlar	f
Temel hak ve özgürlüklerin güvencesi	16
Katılımcılık	12
Güçler ayrılığı	9
İktidarın seçimle değiştirilebilir olması	6
Çok partili siyasi yaşam	4
Hukukun üstünlüğü	4
Muhalefetin varlığı	4
Çoğunluk ilkesi	3

Tablo 2’ye göre Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabındaki, insan hakları ve demokrasi konulu etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının, demokrasinin temel ilkeleri kategorisi altında yer alan kodları; “*Temel hak ve özgürlüklerin güvencesi, Katılımcılık, Güçler ayrılığı, İktidarın Seçimle Değiştirilebilir Olması, Çok partili siyasi yaşam, Hukukun üstünlüğü, Muhalefetin varlığı, Çoğunluk ilkesi*” olarak belirlenmiştir. Demokrasinin temel ilkeleri altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Temel hak ve özgürlüklerin güvencesi*” (f=16), en az vurgulanan konu başlığı ise “*Çoğunluk ilkesi*” (f=3) olduğu belirlenmiştir. Kodların çıkarıldığı konu başlıklarına ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

Temel hak ve özgürlüklerin güvencesi koduna ilişkin “İlk Hak, İlk Görev ve Hak ile Görevin İlişkisi” konu başlıklı yazı B18’de;

“Hakların en birincisi, yaşamak hakkıdır. Diğer bütün haklar ve bu haklara karşılık görevler, hep yaşamak hakkına dayanır. Bugünkü hukuk, insanları, her kim olursa olsun, hangi ülkede bulunursa bulunsun, yaşamak hakkına sahip sayar. Şüphesiz, bir insanın yaşamak hakkı onu diğerlerinin yaşamak hakkına saygı göstermek göreviyle bağlar. Bu düşünceyi daha açık anlatalım. Bir insanın hakkı, diğer bir insan için görev olmaktadır ve yine bir insanın görevi de diğer insanın hakkı demektir. Hak, yetki dediğimiz zaman hemen aynı şeyleri anladığımız gibi görev, zorunluluk, yükümlülük, ödev, borç da birbirinden ayrılmayan şeylerdir. Anlıyoruz ki, hakkın bulunduğu yerde görev ve görevinin bulunduğu yerde hak vardır. Yani, her insan aynı zamanda hem kendine ait bazı haklara sahiptir, hem de başkalarına ait hakların kendine yüklediği bazı görevlere sahiptir. İnsanlar, sosyal hayatta haklardan ve görevlerden örülmüş bir ağ içinde düşünülebilir, insanlar, insan kaldıkça bu ağdan çıkamazlar. Şunu da bilmelidir ki, bu söylediğimiz esas, insanlığın tarihine oranla yenidir ve hatta denilebilir ki, bu esas

istenildiği derecede tam, kesin, salt olarak bütün insanlığın ruhuna henüz girmemiştir.” (İnan, 2010:70) şeklinde yer almıştır.

Katılımcılık koduna ilişkin “Seçim Hem Görev Hem de Haktır” konu başlıklı yazı B4’te;

“Seçimin esaslı tarafı, vatandaşın seçimde oyunu kullanması hakkıdır. Bu hak, kanunun güvenli gördüğü bir düşünceyi belirtme ve açıklama yeteneğidir. Seçim, milli egemenlik ilkesinin gerçek uygulaması olduğundan buna katılımın her vatandaş için hak olduğu açıktır. Diğer taraftan, vatandaşlar, ortak menfaat ve ikincillere karar verirken hep birlikte dikkatli olmak zorundadırlar. Bu görüş, seçimi, vatandaşlar için bir görev hükmüne koyar. Bu durumda, seçim görevi, onu yürütmeye yetenekli olduğuna karar verenlere dayanmasını gerekli kılar. Görülüyor ki seçimin hem hak ve hem de görev kabul edilmesinden birbirine karşı iki görüş çıkıyor.

Seçimin hak olduğu görüşü, milli egemenliğin ifadesidir; milli egemenlik ayrımı olmaksızın vatandaşların tüm heyetindedir. Buna dayanarak çocuklar ve delilerden başka bütün vatandaşlar erkek ve kadın seçimde oy vermek hakkına sahiptir. Çünkü milletin her bireyi, kendi varlığı kadar esaslı bir hakka sahiptir. Milli egemenliğin cinsiyet farkı gözetmeksizin, milletin bütün üyelerine ait olduğunda elbette şüpheye yer yoktur. Bunda şüphe edenler demokrasi ve milli egemenliğin ne olduğunu anlamaktan aciz olan kimselerdir; asıl seçim hakkına yeteneği, erdemi, olmayacak olan bu gibilerdir.

Seçim hakkının bütün vatandaşlarca uygulanmasına, yasal hiçbir engel olmaması gerekir. Milli egemenlik, toplumun yalnız bir kısmının lehine parçalanamaz. Seçimin bir görev olduğu görüşü taraftan olanlar da seçimin tüm millete ait bir hak olduğunu kabul ederler. Ancak, şu görüşü ileri sürerler; Millet, toplumsal menfaatte kimlerin etkin olması gerekeceğini belirlemek hakkına sahiptir. İşte bu şekilde seçim hakkını bir görev yapan görüşe ulaşmaktadırlar ve görevi en iyi yapacaklara yüklemekten bahsetmektedirler.” (İnan, 2010:126-127) şeklinde yer almıştır.

Güçler ayrılığı koduna ilişkin “Yasama Yetkisi” konu başlıklı yazı B24’te;

“Gerçekte yasama yetkisi ve yürütme kuvveti Büyük Millet Meclisi’nde gerçekleşir ve toplanır. Meclis bunlardan yasama yetkisini kendisi kullanır ve yürütme yetkisini kendisi tarafından seçilecek Cumhurbaşkanına ve yine Meclisin önereceği Bakanlar Kuruluna bırakır. Bu sebeple yeni bir Meclis toplanır toplanmaz ilk görevi yeni yürütme kuvvetini meydana getirmektir.” (İnan, 2010:266) şeklinde yer almıştır.

İktidarın seçimle değiştirilebilir olması koduna ilişkin “Seçim Nedir?” konu başlıklı yazı B21’de;

“Demiştik ki millet, özellikle, temsilcilerini seçer. Şimdi seçim nedir ve nasıl olur? Bunu açıklayalım: Doğrudan doğruya hükümetin uygulaması durumunda, vatandaşlar, devlet işlerini kendileri görürler. Ancak, buna imkân olmayınca vatandaşlar, devlet işlerini gördürmek için, kendi içlerinden birtakım kimseleri seçip ayırmaları gereklidir. İşte bu işe seçim denir.

Seçim, oldukça karışık birtakım ruhsal etkenlerin varlığı ortaklığını kabul eder.

Seçim, ilk önce bir insan kitlesinde, ortak bir arzunun mümkün olduğunu kabul eder. Gerçekten ortak düşüncelerin yardımı olmaksızın dünyada hiçbir seçim mümkün olamaz.

Seçim, ortak arzunun yerine getirilmesini, bir ya da birçok temsilcilere ulaştırmak imkânına dayanır, yani, esas olarak, seçilenin, seçen adına hareket ettiği dikkate alınabilir.

Seçimlerde kişiden çok milletin menfaatine en uygun ilke ve programları uygulayacakları seçmek önemlidir. Bu konuda hemen hemen tüm vatandaşlar aracılığa muhtaçtırlar. Bu aracılığı siyasi partiler yapar.

Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşların seçim ile oluşturduğu kurumlar: Büyük Millet Meclisi, İl Genel Meclisleri ve Belediye Meclisleri, mahalle ve köy muhtarları ve ihtiyar meclisleridir.” (İnan, 2010:123) şeklinde yer verilmiştir.

Çok partili siyasi yaşam koduna ilişkin “Siyasi Partiler Kapsamı” konu başlıklı yazı B35’te;

“Siyasi partiler, demekler yasasında yazılı esaslara göre kurulur. Siyasi partileri diğer bütün derneklerden ayıran esas, bu partilerin ülkenin yönetimi ve siyaseti hakkında sahip oldukları görüşleri egemen kılmak amacını izlemeleridir” (İnan, 2010:309) şeklinde yer almıştır.

Hukukun üstünlüğü koduna ilişkin “Yargı Hakkı ve Mahkemelerin Bağımsızlığı” konu başlıklı yazı B39’da;

“Yargı hakkı, kapsamı ne olursa olsun herhangi bir davaya yasalar çerçevesinde bakarak yine yasanın gereklerine uygun olacak bir değerlendirme ve kanaatle hüküm vermek hakkıdır. Bu hak, ana egemenlik hakkına sahip olan milletindir ve millet adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.

Mahkemelerin örgütlenmesi, görevleri ve yetkileri yasayla belirlenir. Hâkimler davalara bakarken kim olursa olsun herkesin ve herhangi bir kuvvetin karışmasından uzak kalırlar. Yalnız yasanın ve görülen davadaki durum ve koşulların gereklerine göre vicdanlarının hükmüne uyarlar.” (İnan, 2010:325-326) şeklinde yer almıştır.

Muhalefetin varlığı koduna ilişkin “Muhالیf Partiler” konu başlıklı yazı B33’te;

“Muhalefet etmek, eleştirmek hedefleri bir parti oluşumu için esas olamaz. Muhالیf parti kavramı bizde yanlış anlaşılmış ve yanlış uygulanmıştır.

Bir parti kurmak, mevcut bir partiye veya partilere muhالیf yollar izlemek gibi sabit bir düşünceye esir olmak demek değildir. Böyle hareket edenler, ileri gidişi tutan, yoldan alıkoyan olumsuz insanlardır. Bunlar, kendilerini beğendirmek için başkalarına kötü demeyi tek araç olarak kullanan insanlara benzerler.

Yeni partiler -şu işleri şu şekillerde ve şu yolları izleyerek göreceğim- diyerek emek, gayret ve dikkat ürünü olan esaslar ve ilkelerle meydana çıkmalıdır. Bir parti ancak devamlı ve dayanıklı bir çalışma ve yüksek ahlak sayesinde kendi ilkelerine inananların sayısını arttırabilir. Yeni bir esasa ortaya atılan bir partinin bu yolu izlemesi için ilk koşul, var olan partileri en azından kendisi kadar saygı ve itibara yaraşır görmesi ve bütün hareketlerinde kendisini bu düşüncenin etkisi altında bulundurmasıdır.” (İnan, 2010:312-313) şeklinde yer almıştır.

Çoğunluk ilkesi koduna ilişkin “Nispi Temsil” konu başlıklı yazı B42’de;

“Seçimde adalet ve eşitliği sağlamak için düşünülen ve bazı ülkelerde uygulanan göreceli (nispi) temsil şeklidir.

Çoğunluk sistemine göre seçilecek milletvekillerinin tamamı, en kuvvetli olan ve bu sebeple en çok oy kazanan partinin adayları olur. Bu partinin bütün oylan kazanması zorunlu değildir. Bu parti, tek başına mecliste bütün milleti temsil eder.

Nispi temsil sistemi ise her partiye sahip olduğu üye sayısı ile uygun, bir temsil payı sağlamak ister.

Bu iki sistemin, çoğunluk ve göreceli (nispi) sistemlerinin kapsamına ilişkin bir düşünce vermesi için, bir örnek verelim:

Varsayalım bir seçim dairesinde 7000 seçmen vardır ve bunlar 7 milletvekili seçeceklerdir. Diyelim ki bu 7000 seçmen 3 partiye ayrılmıştır. A, B, C.

A fırkası 3501 oy kazansın

B -2499-

C -1000-

Çoğunluk ilkesine göre, oylardan en çoğunu kazanmış olan -A- partisi yalnız kendisi 7 milletvekiline sahip olacaktır. -B- ve -C- partileri milletvekili çıkaramazlar. Yani, A, 3501 oy 7 milletvekiline sahip olduğu halde B, 2499 = C, 1000 = 3499 oy hiçbir milletvekiline sahip olamaz. Görülüyor ki, -A- partisi bir oy fazlaya sahip olmakla diğer iki partinin kazandığı bütün oylar sıfır olmaktadır.

Nispi temsile göre şöyle olabilir;

Yarıdan fazla seçmene sahip olan -A- partisi milletvekillerinin yansından biraz fazlasına sahip olmaktadır. Varsayalım 7 milletvekilinden 4’ünde, -B- partisi ki, seçmenlerin 2/7’sini temsil ediyor, 2’sine; -C- fırkası 1/7 seçmen temsil ettiğinden 7 milletvekilinden birine sahip olur.

Bu şekilde her partide, her seçmenin etkin olarak oyunun değeri hissedilir derecede eşittir. Şüphesiz, buradaki eşitlik tamamıyla matematiksel değil, yaklaşıktır.

Nispi temsilin haklı ve kuvvetli olduğunu açıklamak ve ispat için birçok deliller gösterirler.

Bu sistemin zorluklarından ve sakıncalarından bahsedenler de vardır.

Her halde nispi temsil ve nispi seçim sistemi eleştiriden korunmuş, mükemmel bir sistem değildir.

Nispi temsilin başlıca sakıncaları şunlardır;

Nispi temsil, mecliste, önemsiz bazı gruplara neden olur. Bu durum değişmez bir çoğunluğun oluşturulmasına izin vermez. Meclisi iktidarsızlık içine sürükler. Hükümet krizlerini arttırır. İtalya bu sistem yüzünden 1919'dan beri gördüğü kötülüklerden sıkıntı çekiyordu. Sonunda 1924'te bu sistemi bıraktı. Bu sakıncalara karşı nispi temsil sistemi lehinde en son yapılan savunma şudur;

Bir ülkede, medeni ve siyasi eğitimi yüksek, şuurlu ve kuvvetli partiler kurulmuşsa nispi temsil sisteminin uygulanmasında sakınca yoktur.

Bu savunmanın yanında şu da dikkate alınmalıdır ki, yanlış düşünce ve görüşlere yönelmiş insanlardan oluşan toplumların ne olursa olsun, mecliste çalışmasını sağlamaya çalışmak milletin menfaatine hizmet sayılmaz. Açıklanan iddiaya rağmen dünyanın bu sistemi uygulayan en demokrat ülkelerinde, krizlerin sık ve çok olduğu görülmektedir. Her durumda seçim sistemleri, az çok farkla, toplumsal mücadelelerden oluşur. Toplum içinde yaşamak, doğası gereği olan insanın kişisel yeteneğinin gelişimi için gerekli olan genel menfaatlerin savunulmasında, kendini toplumsal mücadeleye yetenekli bir duruma getirmek zorundadır. Yüksek toplumsal heyetlerde, mücadele, düşünce mücadelesi şeklinde olur; vatandaş arzusunu gösterir ancak çoğunluğun göstereceği arzunun güvenilir olacağını da bilir. Seçim, ancak, tamamen gelişmiş, düzen sahibi toplumlarda görülür.

Bizde, seçim, ülkenin çeşitli seçim dairelerinde oluşturulan çoğunluğun arzu ve iradeleriyle tespit edilir. Ancak hukuk açısından bu dairelerin hiçbir değeri yoktur. Milletvekilleri tüm milletin vekilleridir, tüm ülkeden vekillik alan da tüm meclistir.” (İnan, 2010:124-126) şeklinde yer almıştır.

4.3. Milli Egemenlik Kategorisine İlişkin Bulgular

Tablo3: Milli Egemenlik Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı

Kategori: Milli Egemenlik	
Kodlar	f
Seçme ve seçilme hakkı	9
Yönetim şekilleri	5
Devlet ve milli egemenlik ilişkisi	4
Egemenlik kavramı	4
Muhalefet kavramı	4
Toplum ve milli egemenlik ilişkisi	1
Seçim kavramı	1

Tablo 3’e göre Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabındaki, insan hakları ve demokrasi konulu etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının, milli egemenlik kategorisi altında yer alan kodları; “*Seçme ve seçilme hakkı, Devlet ve milli egemenlik ilişkisi, Egemenlik kavramı, Muhalefet kavramı, Yönetim şekilleri, Toplum ve milli egemenlik ilişkisi, Seçim kavramı*” olarak belirlenmiştir. Milli Egemenlik kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Seçme ve seçilme hakkı*” (f=9), en az vurgulanan konu başlıkları ise “*Toplum ve milli egemenlik ilişkisi, Seçim kavramı*” (f=1) olduğu belirlenmiştir. Kodların çıkarıldığı konu başlıklarına ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

Seçme ve seçilme hakkı koduna ilişkin “Kimler Millet Vekili Olamaz” konu başlıklı yazı B6’da;

“Ancak yabancı devlet hizmetinde bulunanlar; hapis veya hırsızlık, sahtekârlık, güveni kötüye kullanma, hileli iflas suçlarından birinden mahkûm olanlar, kısıtlılar, yabancı uyruklu olduğu iddiasında bulunanlar, medeni hukuktan düşürülenler ve Türkçe okuyup yazmak bilmeyenler milletvekili seçilemezler.” (İnan, 2010:134) şeklinde yer almıştır.

Devlet ve egemenlik ilişkisi koduna ilişkin “Devlet” konu başlıklı yazı B47’de;

“Bir devletin dayandığı esaslar “Tam Bağımsızlık’ ve -Kayıtsız Şartsız Milli Egemenlikten- ibarettir (1923).

Gazi Mustafa Kemal

Milletin, ne olduğunu açıklarken, demiştim ki; Türk milleti, halk idaresi olan Cumhuriyetle idare edilen bir devlettir.

Şimdi, devlet ne demektir, bunu açıklayalım ve ifade edelim.

Devlet dediğimiz zaman, her şeyden önce bir insan topluluğu, bir millet varlığı anlaşılır.

Bundan sonra, bu insan topluluğunun coğrafi sınırlarla çevrilen bir bölgede yerleşmiş olduğu görülür. Yine millet konusunda demiştim ki; Türk milleti, Asya'nın batısında ve Avrupa'nın doğusunda olmak üzere kara ve deniz sınırlarıyla ayrılmış, dünyaca tanınmış büyük bir yurttan yaşar. Onun adına Türkeli derler.

Milliyet meselesinin bireysel ve ortak hürriyet meselesi olduğunu biliyoruz. Yani; Bir milleti oluşturan bireylerin o millet içinde, her tür hürriyeti; yaşamak hürriyeti, çalışmak hürriyeti, düşünce ve vicdan hürriyetinin güven altında bulunması gerekir.

Keza bir milletin tamamının her çeşit hürriyeti, yani kendi topraklarında, yabancının hiçbir karışması ve sınırlaması olmaksızın hür ve bağımsız yaşaması ve çalışması gereklidir. İşte, devlet, gerek bireylerin hürriyetini sağlamak için millet üzerinde bir güce ve gerek millet ve memleketin bağımsızlığını koruyabilmek için kendine özgü bir güç ve kuvvete sahip olmalıdır.

O halde devlet: -Belirli bölgede yerleşmiş ve kendine özgü bir kuvvete sahip olan bireylerin bir araya toplanmış topluluğundan oluşan bir varlıktır-.

Devletin elinde bulundurduğu kuvveti ifade ederken, bu kuvveti kendine özgü diye nitelendiriyoruz. Gerçekte devleti oluşturan milletin gönlünde, sinesinde güç icra eden kuvvet, bireysel olarak hiç kimse tarafından verilmiş değildir, o, bir siyasi güçtür ki; devlet kavramında kendiliğinden vardır ve devlet, onu halk üzerinde uygulamak ve milleti dışarıdan diğer milletlere karşı savunmak yetkisine sahiptir.

Bu siyasi güç ve kudrete -irade veya egemenlik- denir.” (İnan, 2010:49-50) şeklinde yer almıştır.

Egemenlik kavramı koduna ilişkin “egemenlik” konu başlıklı yazı B48’de;

“Mademki, devlet bir iradeye, bir egemenliğe sahiptir, onu ifade ve yerine getirmesi için birtakım araçlara ihtiyaç duyar. Bu araçların sahibi olan devlet örgütünde millet meclisi ve hükümet örgütü esastır.

Çağımızda, temeli bu olan örgütün dayandığı gelenek haline gelmiş, birtakım temel ilkeler vardır.

a. Demokrasi İlkesi, Halkçılık Bu ilkeye göre, irade ve egemenlik, milletin tamamına aittir ve ait olmalıdır. Demokrasi ilkesi, ulusal egemenlik şekline yenilik kazandırmıştır.

b. Temsili Hükümet İlkesi: Bu ilke, milli egemenliğin uygulanması ve gerçekleşmesini düzenler.

c. Devletin temel örgütünü tespit eden yasanın, diğer yasalara üstünlüğü ilkesi: Bu ilke, çağdaş örgüt temelinde, yasal hale gelmenin ve adli istikrarın meydana gelme sebebidir.

Bu saydığımız ilkeler (a, b, c) demokrasi ilkesinin binası gibi görülür. Gerçekte demokrasi ilkesi, pratik değerini ancak bu saydığımız ilkeler sayesinde kazanır.” (İnan, 2010:50-51) şeklinde yer almıştır.

Muhalefet kavramı koduna ilişkin “Muhaliif Partiler” konu başlıklı yazı B33’te;

“Muhalefet etmek, eleştirmek hedefleri bir parti oluşumu için esas olamaz. Muhaliif parti kavramı bizde yanlış anlaşılmış ve yanlış uygulanmıştır.

Bir parti kurmak, mevcut bir partiye veya partilere muhaliif yollar izlemek gibi sabit bir düşünceye esir olmak demek değildir. Böyle hareket edenler, ileri gidişi tutan, yoldan alıkoyan olumsuz insanlardır. Bunlar, kendilerini beğendirmek için başkalarına kötü demeyi tek araç olarak kullanan insanlara benzerler.

Yeni partiler -şu işleri şu şekillerde ve şu yolları izleyerek göreceğim- diyerek emek, gayret ve dikkat ürünü olan esaslar ve ilkelerle meydana çıkmalıdır. Bir parti ancak devamlı ve dayanıklı bir çalışma ve yüksek ahlak sayesinde kendi ilkelerine inananların sayısını arttırabilir. Yeni bir esasla ortaya atılan bir partinin bu yolu izlemesi için ilk koşul, var olan partileri en azından kendisi kadar saygı ve itibara yaraşır görmesi ve bütün hareketlerinde kendisini bu düşüncenin etkisi altında bulundurmasıdır.” (İnan, 2010:312-313) şeklinde yer almıştır.

Yönetim şekilleri koduna ilişkin “Devlet Şekilleri” konu başlıklı yazı B44’te;

“Demokrasi temeline dayalı hükümetlerde, egemenlik, halka, halkın çoğunluğuna aittir. Demokrasi ilkesi egemenliğin millette olduğunu, başka yerde olmayacağını gerekli bulur. Bu bakımdan demokrasi ilkesi, siyasi kuvvetin, egemenliğin, kaynağına ve yasallığına değinmektedir.

Demokrasinin tam ve en belirgin hükümet şekli Cumhuriyet’tir.” (İnan, 2010:52) şeklinde yer almıştır.

Toplum ve milli egemenlik ilişkisi koduna ilişkin “Kamuoyu” konu başlıklı yazı B52’de;

“Milli egemenlik temeline dayalı temsili bir hükümette kamuoyu büyük bir rol oynar. Basın ve toplantı hürriyetleri olmadan ve halkın tamamına ait işler hakkında geniş bir eleştiri alanı bırakılmadan kamuoyu görevini yerine getiremez. Milli egemenlik ve temsili hükümet düşüncesinin yayılması ve yükselmesi ancak kamuoyunun çalışması ile mümkündür.

Hükümetin düşüncesi, ülkenin düşüncesini temsil etmelidir. Hükümet, ülkenin düşüncesini anlayabilmek için bu düşüncenin ortaya çıkmasına elverişli durum yaratan araçlara sahip olmalıdır. Gerçi hükümet, seçim zamanlarında milletin düşüncelerinin farkında olur; seçilen meclisler de milletin düşüncesini temsil ederler. Ancak seçim zamanlarında milletin açıkça gösterdiği düşünceler, değişmeden kalmaz. Bu sebeple, meclislerin bu düşünceleri temsil edebilmesi çok zaman devam etmez. Kamuoyu milletin içinden taştan bir çeşitli düşünceler denizidir. O denizde çeşitli cereyanlar, çeşitli tartışma dalgaları yaratır. Kamuoyu, ruhsal bir dünyadır. Orada cereyan eden düşünce mücadelesi, dikkatli gözlerden gizli kalmaz.

Eski demokrasilerde bu düşünce mücadelesi bütün vatandaşların, her gün bir arada toplanarak yaptıkları toplantılarda ortaya çıkıyordu. Bugün vatandaşların sayıca çokluğu ve medeni hayatın vatandaşlara yüklediği günlük işler, onların maddeten ve her gün bir arada toplanmalarına olanak bırakmamıştır.

Bu sebeple kamuoyu ideal bir dünya olmuştur ki, bu dünyada toplumun tümüne ait işlerin eleştirisi şu özellikleri gösterir.

a. *Eleştiri ve tartışma tamamen hürdür. Bu hürriyet, herkes tarafından, hiç kimsenin etkisi olmadan, kendi kendine kullanılır. Hükümeti ve Meclisi dikkatli bulunduran eleştiri hürriyetidir.*

b. *Kamuoyunun eleştiri hürriyeti, başlıca birçok yayın ile olur. Yayıncılık, kötüye kullanıma engel olur ve hükümeti, araçların görevlerini doğru yapmaya zorunlu kılar. Yayıncılık en etkili kontrol araçlarından. Bu noktada -eleştirinin kolay ve ancak yapmanın, güç olduğu gerçeğinin unutulmaması gerekir.- Onun için:*

c. *Toplumun tümünün iyiliği fikri, her türlü eleştirilere ve tartışmalara her zaman egemen ve esas tutulmalıdır. Kayrılan düşünceler, toplumun tümünün iyiliği adına ortaya atılmalıdır. Bu düşünce, hareket noktası olunca eleştiri ve tartışma devletin de iyiliği adına yapılmış ve vatandaşların sosyal ve siyasi eğitimlerini yükseltmeye hizmet etmiş olur.*

d. *Toplumun tümüne ait işleri eleştiri hürriyeti, hükümet ile millet arasında bir anlaşma ortamı meydana getirir. Hükümet yayıncılık aracılığıyla kamuoyunu anlar ve gerektiğinde gerekli olan belgelerle onu aydınlatır. Hükümetin milleti ve milletin hükümeti anlaması bunların tek beden olmalarını ve kalmalarını sağlar.” (İnan, 2010:91-92) şeklinde yer almıştır.*

Seçim kavramı koduna ilişkin “Seçim Nedir” konu başlıklı yazı B21’de;

“Demiştik ki millet, özellikle, temsilcilerini seçer. Şimdi seçim nedir ve nasıl olur? Bunu açıklayalım: Doğrudan doğruya hükümetin uygulaması durumunda, vatandaşlar, devlet işlerini kendileri görürler. Ancak, buna imkân olmayınca vatandaşlar, devlet işlerini gördürmek için, kendi içlerinden birtakım kimseleri seçip ayırmaları gereklidir. İşte bu işe seçim denir.

Seçim, oldukça karışık birtakım ruhsal etkenlerin varlığı ortaklığını kabul eder.

Seçim, ilk önce bir insan kitlesinde, ortak bir arzunun mümkün olduğunu kabul eder. Gerçekten ortak düşüncelerin yardımı olmaksızın dünyada hiçbir seçim mümkün olamaz.

Seçim, ortak arzunun yerine getirilmesini, bir ya da birçok temsilcilere ulaştırmak imkânına dayanır, yani, esas olarak, seçilenin, seçen adına hareket ettiği dikkate alınabilir.

Seçimlerde kişiden çok milletin menfaatine en uygun ilke ve programları uygulayacakları seçmek önemlidir. Bu konuda hemen hemen tüm vatandaşlar aracılığa muhtaçtırlar. Bu aracılığı siyasi partiler yapar.

Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşların seçim ile oluşturduğu kurumlar: Büyük Millet Meclisi, İl Genel Meclisleri ve Belediye Meclisleri, mahalle ve köy muhtarları ve ihtiyar meclisleridir.” (İnan, 2010:123) şeklinde yer almıştır.

4.4. Demokrasinin Önemi ve Tarihsel Gelişimi Kategorisine İlişkin Bulgular

Tablo4: Demokrasinin Önemi ve Tarihsel Gelişimi Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı

Kategori: Demokrasinin Önemi ve Tarihsel Gelişimi	
Kodlar	f
Yönetim şekilleri	5
Demokrasinin tarihsel gelişimi	2
Demokrasinin özellikleri	2
Demokrasi karşıtlığı	1

Tablo 4’e göre Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabındaki, insan hakları ve demokrasi konulu etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının, demokrasinin önemi ve tarihsel gelişimi kategorisi altında yer alan kodları; “*Yönetim şekilleri, Demokrasinin tarihsel gelişimi, Demokrasinin özellikleri, Demokrasi karşıtlığı*” olarak belirlenmiştir. Demokrasinin önemi ve tarihsel gelişimi kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Yönetim şekilleri*” (f=5), en az vurgulanan konu başlığı ise “*Demokrasi Karşıtlığı*” (f=1) olduğu belirlenmiştir. Kodların çıkarıldığı konu başlıklarına ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

Yönetim şekilleri koduna ilişkin “Devlet Şekilleri” konu başlıklı yazı B44’te;

“Egemenlik, -kral, imparator, şah, padişah, prens, emir- gibi çeşitli unvanlar alabilen hükümdara, yalnız bir şahsa aittir. Egemenliği uygulayan devletin bütün memurları, yalnız bir adam adına hareket ederler.

Devletin son iradesini, yalnız hükümdar gösterir.

Hükümdar, yalnız başına, devleti yönetir ve yönlendirir ve her şeyi o emrederse öyle bir devletin hükümetine, mutlakıyet hükümeti denir. Böyle bir devlette hükümdar -devlet benim- der; savaş ilan eder, barış yapar, yasalar yapar, vergiler koyar, ülkenin gelirlerini istediği gibi harcar, özetle ülke onun malikânesidir.

Eğer hükümdar, kanunları hazırlayan, milletvekillerinden oluşan bir Meclis kabul etmişse, o zaman meşrutiyet hükümeti olur. Bu şekil hükümette de, sonunda, yine her şey, hükümdarın son sözüne bağlıdır. Meşrutiyet hükümetinde hükümdarlar bir vatandaşa bir hükümet kurdurur; ülkeyi onunla yönetir. İngiltere, Belçika, İtalya meşrutiyet hükümetlerdir.” (İnan, 2010:52) şeklinde yer almıştır.

Demokrasinin tarihsel gelişimi koduna ilişkin “Demokrasi İlkesinin Tarihi Gelişimi” konu başlıklı yazı B54’te;

“Bundan en aşağı 7000 yıl önce, Mezopotamya’da insanlığın uygarlıklarından birini kuran Sümer, Elam ve Aka t kavimlerinde demokrasi ilkesi uygulanmıştır. Gerçekte, bu Türk ırkları, birleşik bir Cumhuriyet kurmuşlardır. Bundan sonra, Atina ve Isparta gibi Yunan şehirleri, bir tür demokrasi ile idare olunurlardı.

Roma da demokrasi hayatı yaşamıştır.

Türk milleti en eski tarihlerinde, meşhur kurultaylarıyla, bu kurultaylarda devlet başkanlarını seçmeleriyle demokrasi düşüncesine ne kadar bağlı olduklarını göstermişlerdir. Son tarih dönemlerinde Türklerin kurduğu devletlerde, başlarına geçen padişahlar, bu yoldan ayrılarak baskıcı (zorba) olmuşlardır.

Kralların ve padişahların baskısına, dinler dayanak olmuştur. Krallar, halifeler, padişahlar etraflarını alan papazlar, hocalar tarafından yapılmış özendirmelerle, ilahi hukuka dayanmışlardır. Egemenlik, bu hükümdarlara Allah tarafından verilmiş olduğu düşüncesi uydurulmuştur. Buna göre, hükümdarlar, ancak Allah’a karşı sorumludurlar. Kudret ve egemenliğinin sınırı yalnız din kitaplarında aranabilir, İlahi hukuka dayalı bir mutlakiyet kuralı önünde, demokrasi ilkesinin, ilk aldığı durum iddiasızdır. O, öncelikle hükümdarı devirmeye değil, onun yalnız kuvvetlerini sınırlamaya, mutlakiyeti kaldırmaya çalıştı. Bu çalışma 400-500 yıl öncesinden başlar. Öncelikle, kuvvetin millettten geldiği ve kuvvet sahibi olmayan bir ele düşerse onun ele geçirilebileceği, bu kuvvetin milletin vekillerinden oluşan meclis tarafından kullanılması gerekeceği ifade edildi.

On altıncı yüzyılda demokrasi ilkesi, hükümdarların gücünü kırmak için, siyasi mücadele aracı olarak kullanıldı.

Bu mücadelelerde en sonunda ortaya atılan düşünceler şunlardan oluşuyordu: Kuvvet millete aittir. Onu yasa çerçevesinde bir hükümdara vermiştir. Bazı durumlarda geri al

On sekizinci yüzyılda da demokrasi ilkesi, karşı konulamaz bir kuvvet ve akım kazandı.

Demokrasi ilkesi, milli egemenlik ilkesi şekline girdi ve anayasaya geçti. Artık, milletle hükümdar arasında sözleşme düşüncesi kayboldu. Ortaya egemenliğin bölünemez ve hiç kimseye verilemez düşüncesi çıktı.

Bu düşüncüyü şöyle açıkladılar: Egemenlik bireylerin iradesinin üzerinde, bireylerin oluşturdukları milletin ortak kişiliğine dayanan, genel, toplumsal iradedir. Bu nedenle egemenlik birdir, parçalara ayrılmaz ve egemenliğin ifade ettiği toplumsal irade, onun sahibi olan ortak kişilik, millet tarafından, hiçbir zaman, başkasına devredilemez ve bırakılamaz.” (İnan, 2010:54-55) şeklinde yer almıştır.

Demokrasinin özellikler koduna ilişkin “Demokrasi İlkesinin Belirgin Özellikleri” konu başlıklı yazı B55’te;

“Demokrasi ilkesi: Egemenliği kullanan araç ne olursa olsun, esas olarak, milletin egemenliğe sahip olmasını ve sahip kalmasını gerektirir.

Bu noktayı, birkaç kelime ile açıklayalım:

a. *Demokrasi temeli bakımından esas itibarıyla siyasi niteliktedir.*

Demokrasi, bir toplumsal yardım veya bir ekonomik örgüt sistemi değildir. Demokrasi maddi refah meselesi de değildir. Böyle bir görüş vatandaşların, siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı hedef alır.

Bizim bildiğimiz demokrasi, özellikle siyasidir; onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki kontrolü sayesinde, siyasi hürriyeti sağlamaktır.

b. *Demokrasinin birinci özelliği ile ortak ikinci bir özelliği daha vardır. O da şudur; Demokrasi, fıkridir; bir kafa meselesidir. Her halde, bir mide meselesi değildir. Hükümet ilkesi de bir adalet sevgisini ve ahlak düşüncesini gerektirir.*

Demokrasi, memleket aşkıdır, aynı zamanda babalık ve analıktır.

c. *Demokrasi, esasında bireyseldir; bu özellik vatandaşın egemenliğe, insan sıfatıyla, katılmasıdır.*

d. *En son olarak, demokrasi, eşitlik severdir; bu özellik, demokrasinin bireysel olması özelliğinin zorunlu bir sonucudur. Şüphesiz bütün bireyler aynı siyasi hakla sahip bulunmaktadır. - Demokrasinin bu bireysel ve eşitlik sever özelliklerinden, genel ve eşit oy ilkesi çıkar.-" (İnan, 2010:55-56) şeklinde yer almıştır.*

Demokrasi karşıtlığı koduna ilişkin "Demokrasiye Aykırı Çağdaş Adımlar" konu başlıklı yazı B56'da;

"Bizim devlet örgütümüzde, esas ilkelerimizi oluşturan demokrasinin ayıran özelliğini tanımladık. Demokrasinin bu kavramı, bazı düşüncelerin hücumuna uğramaktadır.

1. Bolşevik düşüncesi.

2. İhtilalci siyasi sendikalizm düşüncesi.

3. Menfaatlerin temsili düşüncesi.

Bu düşüncelerin, demokrasi kavramına hücumda ne kadar haksız olduklarını açıklayalım;

1. Bolşevik düşüncesinin, Rusya'da uygulanan şekline bakalım; bütün Rus milleti içinden, işçi, deniz ve kara kuvvetlerinden ibaret bir azınlık, ekonomik esaslara dayalı komünist partisi adı altında birleşerek, bir diktatörlük yaratmışlardır. Amaçlarında, milli değildirler. Kişisel hürriyet ve eşitlik tanımazlar. Halk egemenliğine saygıları yoktur. İçeride, çoğunluğu, zorla ve baskı ile düşüncelerine boyun eğmeye zorunlu tutarlar; dışarıda, propaganda ve ihtilal örgütü ile bütün dünya milletlerine, kendi ilkelerini yaymaya çalışırlar.

Oysa hükümet oluşturulmasından amaç, öncelikle kişisel hürriyetin sağlanmasıdır. Bolşevik hükümet şeklinde baskı ögesi görülmektedir. Bir topluma, bir kısım insanların düşüncelerinin, zorla, esiri ve acizliğini yaşatmak şekline elbette ki akla uygun bir hükümet sistemi görüşüyle bakılamaz.

2.İhtilalci, siyasi sendikacılık (sendikalizm) düşünce sahipleri de, her türlü siyasi kuruluşları yalnız, kendi menfaatleri lehine yaptırmak ve sonunda siyasi kuvvet ve egemenliği ellerine geçirmek isteyen işçi gruplarıdır. Bunlar, amaçlarını zorla elde etmek fırsatını beklerken, zaman zaman, genel grevler yaparak, hükümet adamları üzerinde etkili olmakta ve bazı işleri kendilerinden taraf bitirebilmektedirler; yavaş yavaş, varlıklarını hissettirebilmektedirler. Bunlar, İngiltere, Fransa ve Almanya'da etkilerini göstermektedirler. Almanya'da bu düşünce taraftarlarını, az çok, memnun etmek için, millet meclisi yanında, ekonomik esasta ve ancak danışma olmak üzere, üyesi onlardan olan bir meclis yapmışlardır. Bizde Yüksek Ekonomi Meclisi vardır. Ancak bu, herhangi bir baskı üzerine değil, doğrudan doğruya hükümetin faydalı görmesinden danışmaya dayalı, oluşturduğu bir kuruldur.

3. Menfaatlerin temsili düşüncesi; çeşitli meslek, sanat ve iş adamları, toplum içinde, ayrı ayrı birer topluluk, birer küçük toplum halinde düşünülürse her bir topluluğun birbirinden farklı menfaatleri vardır. Bu nedenle, diyorlar ki; her özel menfaat sahibi gruplar, ayrı ayrı mecliste kendilerini temsil etmelidirler. O zaman, seçim, millet bireyleri tarafından değil, gruplar tarafından ve grupların sahip olduğu menfaat derecesinde gerçekleşecektir. Mecliste, bu gruplardan birkaçı birleşip, iktidar mevkiine geçince, yalnız kendi menfaatleri lehine çalışacaklardır. Buna kim engel olacaktır?

İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, biz bu ve bundan önceki düşünceleri ülke ve milletimiz için uygun görmemekteyiz. Biz, ülke halkı bireylerinin ve çeşitli sınıf mensuplarının diğerine yardımlarını aynı değer ve özellikte görmekteyiz; hepsinin menfaatlerinin aynı derecede ve aynı eşitlik severlik duygusuyla sağlamaya çalışmak istemekteyiz. Bu şeklin, milletin genel mutluluğu, devlet yapısının kuvvetlenmesi için daha uygun olduğu inancındayız. Bizim düşüncemizde çiftçi, çoban, işçi, tüccar, sanatkâr, doktor kısaca herhangi bir toplumsal kurumda çalışan bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir. Devlete, bu anlayış ile yüksek düzeyde faydalı olmak ve milletin güven ve iradesini, o yere harcayabilmek bizce, bizim anladığımız anlamda, halk hükümeti yönetimi ile mümkün olmaktadır.” (İnan, 2010:67-69) şeklinde yer almıştır.

4.5. Anayasa Kategorisine İlişkin Bulgular

Tablo5: Anayasa Kategorisine İlişkin Konu Başlık Kodlarının Dağılımı

Kategori: Anayasa	
Kodlar	f
Teşkilatı Esasiye kavramı	5
Yaptırımlar	3
Anayasanın tarihsel gelişimi	2
Olağanüstü hâl kavramı	1
Anayasal eşitlik	1

Tablo 5’e göre Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabındaki, insan hakları ve demokrasi konulu etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının, Anayasa kategorisi altında yer alan kodları; “*Teşkilatı Esasiye kavramı, Anayasanın tarihsel gelişimi, Yaptırımlar, Olağanüstü hâl kavramı, Anayasal eşitlik*” olarak belirlenmiştir. Anayasa kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Teşkilatı Esasiye kavramı*” (f=5), en az vurgulanan konu başlıkları ise “*Olağanüstü hâl kavramı, Anayasal eşitlik*” (f=1) olduğu belirlenmiştir. Kodların çıkarıldığı konu başlıklarına ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

Teşkilatı Esasiye kavramı koduna ilişkin “Yeni Anayasamız (Teşkilatı Esasiye Yasamız)” konu başlıklı yazı B61’de;

“Bu esaslar üzerine 20.01.1921’de yeni bir Anayasa (Teşkilatı Esasiye Yasası) yapıldı. Bu sırada ülkenin önemli kısımları henüz düşman işgali altında idi. Bir taraftan düşman ordularına, diğer taraftan İstanbul’da oturan padişah ve halifenin ihanetine karşı vatan savunması devam ediyordu. 1921 Anayasasının (Teşkilatı Esasiyesinin) ruhu ve ülkenin o zamanki gerçek yönetimi tam Cumhuriyet esasına uyuyordu. Ancak bu yasada Cumhuriyetten bahsedilmediği gibi padişahın varlığı da tamamen söylenmemiş şekilde bırakılmıştı. Yeni devletin bağımsızlığını bizzat tamamlayan, büyük milli zaferden sonra 02 Kasım 1922’de saltanat kaldırıldı ve 29 Ekim 1923 tarihinde de kısa ve seri bir Meclis karan ile Cumhuriyet ilan edildi. Bir taraftan da tam bir Anayasa (Teşkilatı Esasiye) tasarısı meydana getirmek için çalışılmaya başlandı. Yeni yasa 20 Nisan 1924 tarihinde yürürlük konumuna geldi. Devletin resmi örgütü dışında İstanbul’da bırakılmış olan halife, Cumhuriyet için zarar verecek gösterilerde bulunuyordu. Bu sebeple 3 Mart 1924 tarihli yasa gereğince bütün saltanat hanedanı ile birlikte ülkeden çıkarıldı.

Yeni Anayasanın (Teşkilatı Esasiye Yasasının), yeni devletin laik Cumhuriyet konumu ile uzlaştırılamayan iki noktası “14 Nisan 1928” tarihinde meclis tarafından derlenerek bugünkü şekli meydana gelmiş oldu.

En son şekli ile Anayasamız (Teşkilatı Esasiye Yasamızın) baş taraftaki tanımında gösterilen konuma tamamen sahip olmakla birlikte çağdaş gelişmelere de uyan ideal bir eserdir.” (İnan, 2010:265-266) şeklinde yer almıştır.

Anayasanın tarihsel gelişimi koduna ilişkin “Anayasanın (Teşkilatı Esasiyenin) Tarihçesi” konu başlıklı yazı B59’da;

“Her millet, Anayasaya (teşkilatı esasiye yasasına) saygı gösterir. Çünkü bu yasadaki hükümleri koymak ve uygulamak için milletler, aşağı yukarı farklarla, büyük üzüntülere katlanmıştır. Denebilir ki, bugün mutlu sayılan milletlerin hemen hepsi dışarıdan gelen nüfuz ve istismar hareketlerine karşı bağımsızlıklarını savunmak için, nasıl pek çok kan dökmüşlerse ve sürekli bu özveriye hazır bulunuyorlarsa, içeride kendilerini Allah adına yönetmek isteyen acımasız (zorba) hükümdarlara ve baskıya karşı da aynı yoldan gitmişlerdir. Ülkemizde ilk Anayasa (Teşkilatı Esasiye Yasası) 1877 senesinde kabul edilmiştir. O zamanki yeni padişah Sultan Hamit, önceki iki padişahın acıklı sonlarından ürkererek kendisini sevdirmek için meb’usan ve ayan kurulmasını ve bu meclisler tarafından bütçenin incelenmesini, yasa yapılmasını ve hükümetin kontrolünü bazı kayıtlar altında tanıyan -Esas Yasa- dediğimiz (Kanunu Esasi’yi) kabul etmiştir.

O tarihten önce milletin her türlü hakkı padişahın keyfi yönetimine tabi idi. Ülke içinde vatandaşların canı, malı ve onuru güven altında değildi. Vergiler yasa dışı, keyfi olarak tahsil edilirdi. Devlet geliri ülkenin yükselmesine ve yaşamasına yarayacak işlere değil, padişahların şahsi arzusuna hizmet edecek işlere ve sarayın bitip tükenmeyen eğlencesine harcanırdı. Kendilerini sultanlara beğendiren bilgisiz ve ortalığı karıştıran insanlara sınırsız, sayısız hediyeler verilir ve bağışlarda bulunulurdu. Bu israflara hazinenin gücü yetişmezdi. Aşırı faiz ve komisyonlar ile sürekli borçlar yapılırdı. Bugün hala omuzlarımızda taşıdığımız -Düyunu Umumiye- belası, padişah yönetimleri bize miras bıraktığı ağır bir yüküdür. O zaman ticaret serbest değildi. Tarım, devlet işleri arasında adı bile bulunmayan bir mesele idi. Yol ve okul işleriyle hiç meşgul olmazlardı. Millet ve halk kavramı yoktu. Adalet, medreselerde okumuş bilgisiz ve rüşvet alan kadılardan kurulu şer’i (şeriata dayalı) mahkemeler tarafından dağıtılırdı. Askerin durumu çok kötüydü. Ordu şimdi olduğu gibi, vatandaşların isteyerek sancağı altına koştukları bir onur ve vatan kurumu değil, bir işkence yuvası idi. Saray, bazı halk sınıflarına, bazı yöreler halkını bu güç yetiremez hizmetten ayrı tutulmak (muaf olmak) ayrıcalığını vermişti. Askerlik hizmetinin süresi belli değildi. On seneden fazla silah altında kalan vatan yavruları vardı. Bunların önemli bir kısmı baskı yönetiminin düzensiz, anlayışsız siyaseti yüzünden sürekli olarak isyan halinde bulunan Yemen’de, Arabistan ve Afrika çöllerinde ve Arnavutluk’ta can veriyorlardı.

Ülkenin dış siyaseti daha acıklı bir trajik manzara arz ediyordu. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun son çağlarında devletin bağımsız bir dış siyaseti yok gibi idi. Son zamanlarda hükümet yabancı nüfuzu altında bulunuyordu. Osmanlı Hükümetini, zaman zaman, Moskova, Viyana ve Londra sarayları kumanda ediyordu. Vezirler ve bakanların her birinin yabancı devletlerden herhangi birine taraftar olduğunu söylemek gösterişli bir tanınmışlık ifadesi olurdu. Ayrı bir bölümde açıklanacak olan kapitülasyonlar yüzünden devletin yapısı adli, mali, ekonomik yaralarla yıpranmıştı. Her konuda ayrıcalıkları olan yabancılar ve Türkler aleyhine birçok serbestileri (muafiyetleri) ve ayrıcalıkları

bulunan uyruğunun Türk'ten başka öğeleri refah içinde yaşıyorlar, kazanıyorlardı. Bu ölüm havası içinde uyuşan milli yapıdan tek tük yetişen vatanperver ve özverili öğeler vardı. İşte bunların hafif baskısı Abdülhamit'i kişisel güven kaygısı ile 1877 Anayasasını (Kanunu Esasisini) kabule götürmüştü. Bu yasa, baş tarafta yaptığımız Anayasa (teşkilatı esasiye) tanımına uyacak içerikten çok uzaktı. Ancak o sırada imparatorluğun yenilgi ile sonuçlanan Rus savaşından sonra ülkenin düştüğü kötü durumdan faydalanan padişah tekrar babalarının yolunu tuttu. Anayasa (Kanunu Esasi) ortadan kaldırıldı ve bunun düzenlenmesinde öncü olan vatan çocuklarından acı bir şekilde intikam alındı. Üzüntü ve sıkıntılara yol açan evrelerini biraz önce yukarıda anlattığımız baskı dönemi daha ağır bir kâbus halinde egemen olmaya başladı.

1908 yılında Rumeli'de başlayan milli ihtilal sonucunda 1877 Anayasası (Kanunu Esasisi) yeniden yürürlüğe konuldu. Bir yıl geçmeden padişahın Anayasa (Kanunu Esasi) aleyhine gerçekleşen yeni bir ihaneti ortadan kaldırıldı (31 Mart Olayı).

Milletin ve hükümetin karşılıklı hak ve görevlerini oldukça ve daha iyi sayılacak bir şekle sokan değişiklik ile yasa yeni baştan düzenlendi. Bir süre sonra bazı maddeler üzerinde tekrar değiştirilen noktalar oldu; meşrutiyet döneminin bu Anayasası (Kanunu Esasisi) Anadolu'da yeni milli devletin kurulduğu tarihe kadar yürürlükte kalmaya devam etti.

Dünya savaşından sonra, imza edilen ateşkes (mütareke) sonucunda ülkemizin büyük bir kısmı elden gittikten başka bugünkü vatanımızın önemli parçaları da düşman orduları tarafından işgal edilmişti. Ordumuzun silahları ve cephanesi yabancılar tarafından toplanarak ülke dışına gönderiliyor ve denize atılıyordu. Galip devletlerin teklif ettikleri yeni anlaşmaya göre (Sevr) 19'uncu yüzyıl diplomasisinin - Doğu Meselesi- adını verdiği engel, artık kapanıyor, kökleri en eski insanlık tarihinin derinliklerinde bulunan Türk Milletinin son ve tek bağımsız devleti yıkılıyordu...

Gerçekten, yabancı işgali altında bulunan o zamanki devlet merkezi olan, İstanbul'da bulunan padişah Anadolu'da başlayan milli karşı koymayı kırmak için düşman kuvvetleriyle birleşerek Meb'usan Meclisini bastı ve mevcut Anayasaya (Kanunu Esasiye'ye) en ağır ve en son darbeyi indirdi. Bu durum üzerine Ankara'da milli egemenlik temeli üzerine yeni ve taze bir Türkiye Devleti'nin merkezi kuruldu. 23 Nisan 1920 tarihinde toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk işleri arasında şu esasları kabul etti ve duyurdu:

-Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Büyük Millet Meclisi milletin gerçek ve tek temsilcisidir. Yasama yetkisi ve yürütme kuvveti Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleşir ve toplanır-" (İnan, 2010:262-265) şeklinde yer almıştır.

Yaptırımlar koduna ilişkin "Yaptırımlar" konu başlıklı yazı B60'ta;

"Devlet kanunlara uyumsuzluk gösterenlere karşı, o uyumsuzluktan zarar görenlerin şikâyetleri üzerinde yaptırımlar uygular. Yaptırımlar, derece derecedir, ihtardan idama kadar giden hukuk yaptırımları ve ahlaki yaptırımlar vardır. Hukuki görevlerin yaptırımı devlet kuvvetidir. Ahlaki görevlerin yaptırımı ise kamuoyudur." (İnan, 2010:71) şeklinde yer almıştır.

Olağanüstü hâl kavramı koduna ilişkin “Olağanüstü Hal” konu başlıklı yazı B17’de;

“Hürriyeti ve onun sınırını açıklamıştık. Bu gerekçeyle demiştik ki, özel zamanlar, özel önlemler gerektirebilir. Bir de hürriyetin kötüye kullanılması, hürriyetin geçici, ama geniş ölçüde sınırlandırılmasını gerektirebilir. Şimdi bu konudaki yaptırımlardan bahsedelim. En önemli yasal önlemlerden biri olağanüstü haldir.

Olağanüstü hâl, birey ve ikametgâh dokunulmazlıklarının, basın, haberleşme, dernek, şirket hürriyetlerinin geçici bir zaman için kayıt altına alınması veya ertelenmesi demektir, -Olağanüstü hal, korku ve dehşete dayalı ve görevi Ordu tarafından yerine getirilen bir yönetimdir-. Böyle bir yönetimin kuruluşu ancak şu gibi durumlarda zorunluluk olarak ortaya çıkabilir;

1- Savaş halinde veya savaşı gerektirecek bir durum konusunda;

2- Başkaldırı (İsyan) çıkmasında;

3- Vatan ve Cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiili girişimler yapıldığını onaylayan kesin işaretler görüldüğü zaman.

Sıkıyönetim Bakanlar Kurulu tarafından ve süresi bir ayı geçmemek üzere bütün ülkede veya yalnız bir bölgede veya bir yerde duyurulabilir. Ancak, durum hemen Meclisin onayına arz edilir. Meclis, olağanüstü hâl süresini, gerektiğinde uzatabilir veya kısaltabilir.

Meclis toplu değilse derhal toplanmaya davet edilir. Her durumda, olağanüstü halin fazla uzatılması Meclisin kararma bağlıdır.

Olağanüstü hâl bölgesi ve bu bölge içinde uygulanacak kararlar ve işlemlerin nasıl olacağı ve bir savaş durumunda korunma ve hürriyetlerin nasıl uzatılacağı ve erteleneceği yasayla belirlenir.

Bizde geçerli olan olağanüstü hâl kararnamesi ve eklerinin bazı maddelerini kaydedelim:

1. Olağanüstü hâl altına alınan bir şehir ve ilçe veya ilin sınırını oluşturan yerlerin isimleri özel şekilde duyurulacaktır.

2. Olağanüstü halin duyurulmasıyla birlikte Anayasanın ve diğer mülkiye yasa ve tüzüklerinin, işbu olağanüstü hâl kararnamesine karşı olan maddelerinin hükümleri, olağanüstü hâl yönetimi devam ettikçe geçici olarak tatil edilecektir.

3. Devletin iç ve dış güvenliğini bozacak suçların ve kusurların asıl sorumluları ve borçlu olanlar ne sıfat ve saygınlıkta bulunursa bulunsun, divaniharp huzurunda yargılanacaktır.

4. Askeri yönetim;

a. Gerekli görülen kişilerin gece ve gündüz evlerini aramaya;

b. Şüpheli ve sabıkalı takımından olanları başka yerlere uzaklaştırmaya;

c. Halkın silahlarını ve cephanesini toplamaya;

d. Heyecana sebep yayında bulunan gazeteleri hemen tatil etmeye ve her türlü dernekleri yasaklamaya yetkilidir.

e. Olağanüstü hâl bölgesinde bir veya gereği kadar divanı harpler bulunur.

Vatana İhanet Yasası ve İstiklal Mahkemeleri yasası gibi yasalar da Cumhuriyetin korunması için, olağanüstü önlemler sırasında sayılır.

Vatana ihanet kanununa göre, Büyük Millet Meclisi'nin geçerliliğini (meşruluğuna) isyanı içine alan sözlü veya yazılı veya gerçekten kast il, muhalefette bulunanlar veya kargaşalık çıkaranlar veya yayında bulunan kimseler vatan haini sayılır. Dini veya dini değerleri araç ederek Cumhuriyet bozmak veya halk arasında kargaşalık ve bozgunculuk çıkarmaya her ne şekilde dursa olsun çalışanlar da vatan hainidirler, bunlar asırlılar.

İstiklal Mahkemeleri yasasının da önemli maddeleri şunlardır:

1- Bakanlar Kurulunca gösterilecek ihtiyaç üzerine ve Büyük Millet Meclisi'nce kesin çoğunlukla verilecek karar üzerine, gereken yerleşim merkezlerinde, İstiklal Mahkemeleri kurulur.

2- Bu mahkemeler, Büyük Millet Meclisi'nin kesin çoğunluğu ve gizli oy ile kendi üyeleri içerisinde seçilmiş bir başkan ve iki üye ve bir savcıdan oluşur. Bir yedek üye ve gerektiğinde bir savcı yardımcısı da seçilir.

3- İstiklal mahkemelerinin görevleri şunlardır:

a. Askerden kaçanları ve bu kaçışa neden olanları ve bunları yakalamakta duyarsızlık gösterenleri;

b. Vatana ihanet suçlarını işleyenleri; Askeri ve siyasi casusluk yapanları ve diğerlerini yargılamaktır.

Bu gibi kanunlar, doğal olarak her zaman uygulanmazlar. Onların uygulanması ancak, başka önlemlerle önüne geçilemeyecek büyük tehlikeler karşısında kalındığı zaman zorunlu olarak uygulanır.” (İnan, 2010:99-101) şeklinde yer almıştır.

Anayasal eşitlik koduna ilişkin “Eşitlik” konu başlıklı yazı B20’de;

“Anayasadan;

-Altmış dokuzuncu madde- Türkler kanun önünde eşit ve ayırım yapılmaksızın kanuna uymakla yükümlüdürler. Her türlü grup, sınıf, aile ve birey ayrıcalıkları kaldırılmış olup yasaktır.

Seksen üçüncü madde- Hiç kimse yasal olarak tabi olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye çıkarılamaz ve götürülemez.

Doksan ikinci madde- Siyasi haklara sahip her Türk yetenek ve layık olmasına göre devlet memuriyetlerinde çalışmak görev almak hakkına sahiptir-.

Eşitlikten amaç, yasalar önünde eşitliktir, yani vatandaşların yasal haklarında eşitlikleridir. Yoksa maddi hayat koşullarında eşitlik değildir.

Rusya ayrı olmak üzere bütün dünyada, her birey, menfaat ve zararı kendine ait olmak üzere hayatını düzenler. Yalnız her bireye, çalışmasında aynı yasal araçlar, haklar verilir. Eski yönetimlerde var olan sınıf farklarından doğan engeller kaldırılır. Ancak, bireysel hürriyet ve bireysel sorumluluğu bozan, ekonomik bir eşitlik, bugünkü sosyal düzeni bozar.

Eşitlik ilkesi aşağıdaki sonuçları doğurmuştur.

1. Sosyal eşitlik, yani aileye dayalı bütün sınıf ve derece farkları kaldırılmalıdır. Bir aile çocuklarını mirastan eşit şekilde yararlandırmalıdır. Bu eşitlik, soylu sınıfının oluşumuna engeldir.

2. Siyasi haklarda ve özellikle seçme hakkında eşitlik.

3. Adli işlerde eşitlik, herkes için aynı suçlara aynı cezalar verilmelidir.

4. Vergi konusunda eşitlik, yükümlülüklerin, bütün vatandaşlar arasında, kudretleri oranında dağıtılmasını gerektirir.

5. Görev ve memuriyetlerin herkese, yetenek farkından başka bir fark gözetilmeksizin, açık bulunması.

6. Askeri hizmet konusunda eşitlik. Bu saydığımız eşitliklerin, din, ırk farkları gözetilmeksizin, Türk vatandaşlarına eşit olarak uygulanması zorunludur.

Bireyler arasında var olması gereken bu eşitlik, kuvvet ve üstünlüğün ve emir verme yetkisinin devlet eline geçmesini zorunlu kılar. Siyasi kişilerin ve memurların gerçekte bu emir verme yetkisini kullanmaları bu eşitliği bozmaz. Çünkü bunlar emir verme yetkisini, yalnız görevlerinin yerine getirilmesi için kullanırlar.” (İnan, 2010:101-102) şeklinde yer almıştır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Sosyal Bilgiler programı özünde Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, ülkesini ve manevi değerlerini içselleştirip koruyan, demokrasi ve insan haklarına saygı duyan, eleştiren düşünme yeteneğine sahip, çevresinde gelişen olaylara karşı duyarlı olan, üretmekten kaçmayan ve sorumluluklarının bilincinde olan vatandaşlar yetiştirme gayesiyle oluşturulmuştur. Bu tanımdan bazı noktaları dikkatle incelediğimizde aslında Sosyal Bilgiler programı etkin vatandaşlar yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Ülkelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için hızlı ve doğru kararlar alabilen, demokratik süreçler hakkında bilgisi olan ve katkı sunabilen, eleştirel düşünüp, bilgiyi sentezleyebilen etkili vatandaşlara ihtiyaçları vardır. Bu tanıma uygun bireyler yetiştirebilmenin yegâne yolu okullardır.

Mustafa Kemal Atatürk savaşlardan yeni çıkmış halkın, ekonomik anlamda güçlükler çektiği henüz Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkin ve etkili vatandaşlar yetiştirme gerekliliğinin farkındaydı. Askeri ve ekonomik zaferlerin eğitim ile desteklenmediği sürece ülkenin kalkınamayacağını farkındaydı ki henüz savaş bitmeden 1921 yılında milli eğitime yön vermek parolasıyla maarif kongresi düzenlemişti. Eğitimin savaşta dahi olursa önemliliğini benimseyen bir liderin; ülkesine ve manevi değerlerine bağlı, eleştirel düşünebilen, bilime ve üretmeye önem veren vatandaşlar yetiştirmek istemesi elbette hiç şaşırtıcı olmayacaktır. Bu düşünceden hareketle İsmet İnönü'ye yazdığı bir mektupta;

“Vatan çocuklarını iyi vatandaş olarak yetiştirmek için yurt bilgisinin önemi bilinmektedir. Yurt bilgisi notları olarak öğretmen Afet Hanım tarafından şimdiye kadar yayınlanan seçim, vergiler, askerlik ve vatandaş için medeni bilgiler kitaplarının gerekli kısımlarını bir araya getirerek ve vatandaş için medeni bilgiler kitabının birinci cildi olarak yeniden bastırılmak üzere düzenlenmesini önerdim.” cümlelerini kullanmıştır.

1930 yılında dört ayrı konu (seçim, askerlik, şirketler ve bankalar, vergi) içeren her kitap tek tek basılmıştır. Daha sonra bu dört ayrı kitap toplanıp tek kitap haline getirilerek yine aynı yıl basılmıştır.

Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabı ortaokullarda okutulmak üzere iki cilt halinde 1931 ve 1933 yıllarında basılmıştır. Bu süre içerisinde kitapta yer alan bilgiler her basımda güncellenmiştir. Örneğin “ılımlı devletçilik” kavramı daha sonraki basımlarda “devletçilik” halini almıştır (İnan, 2010:17-26).

Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabının yazılış amacını incelediğimizde tıpkı etkin vatandaş tanımında olduğu gibi; ülkesini ve manevi değerlerini içselleştirip koruyan, demokrasi ve insan haklarına saygı duyan, eleştiren düşünme yeteneğine sahip, çevresinde gelişen olaylara karşı duyarlı olan, üretmekten kaçmayan ve sorumluluklarının bilincinde olan vatandaşlar yetiştirme olduğunu görüyoruz. Araştırmamızın bulgularında yer alan bilgiler de bu noktada bizi destekler nitelikte olmuştur.

Araştırmanın bireysel temel hak ve özgürlükler kategorine ait bulguları incelendiğinde; “*Seçme ve seçilme hakkı, Bireysel özgürlük, Özgürlük kavramı, Basın özgürlüğü, Toplantı Özgürlüğü, Dernek kurma özgürlüğü, Din ve vicdan özgürlüğü, yaşama hakkı, Özgürlüğün tarihsel gelişimi, Konut dokunulmazlığı, Mülkiyet hakkı, Çalışma hakkı, Eğitim hakkı, İhbar ve şikâyet hakkı, Eşitlik hakkı*” başlık kodları elde edilmiştir.

Bireysel temel hak ve özgürlükler kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Seçme ve seçilme hakkı*” (f=9) koduna ait olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuca yönelik başlıkların içeriklerini incelediğimizde, milli egemenliğe henüz yeni kavuşmuş bir ülkenin evlatlarına, sahip oldukları seçme ve seçilebilme hürriyeti detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında etkili vatandaşlar yetiştirebilmek amacıyla yazılan bu kitapta seçme ve seçilme hakkı kodunun sık kullanılması hiç şaşırtıcı olmamıştır. Çünkü ülkede yönetim şeklinin değişimi tabandan gelen bir baskı sonucu olmamıştır. Yöneticilerin kararları ile demokratikleşme adımları atılıp ülkenin yönetim şekli değişmiştir. Halkın bu noktada bilgi birikiminin çok eksik olduğu aşıkardır. Bu noktadan hareketle kitapta öğrencilere seçme ve seçilme koduna ilişkin konuların detaylı bir şekilde anlatılması doğal karşılanmalıdır.

Bireysel hak ve özgürlükler kategorisi altında en az vurgulanan başlıkların ise “*Yaşama hakkı, Özgürlüğün tarihsel gelişimi, Konut dokunulmazlığı, Mülkiyet hakkı, Çalışma hakkı, Eğitim hakkı, İhbar ve şikâyet hakkı, Eşitlik hakkı*” (f=1) kodlarına ait olduğu saptanmıştır. Bu kategoride yer alan en az vurgulanan kodların içeriklerini incelediğimizde yaşama hakkı kodunun kitapta çok az yer bulduğunu vurgulamamız gerekmekte. Kitapta bu koda ait yalnızca birkaç cümle olduğu dikkat çekmektedir. Bunu kitabın eksik bir yönü olarak vurgulayabiliriz. Bunun dışında diğer kodların bir kez geçmiş olmasına rağmen kitapta yeteri kadar açıklandığı ve geniş yer tuttuğu görülmektedir. Kodlara dair alt başlıklar atmak yerine tek başlık altında detaylı bilgi verilme yolu tercih edildiği gözlemlenmiştir.

Araştırmanın demokrasinin temel ilkeleri kategorine ait bulguları incelendiğinde “*Temel hak ve özgürlüklerin güvencesi, Katılımcılık, Güçler ayrılığı, İktidarın Seçimle Değiştirilebilir Olması, Çok partili siyasi yaşam, Hukukun üstünlüğü, Muhalefetin varlığı, Çoğunluk ilkesi*” başlık kodları elde edilmiştir.

Demokrasinin temel ilkeleri kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Temel hak ve özgürlüklerin güvencesi*” (f=16) koduna ait olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kategoride yer alan ve en çok vurgulanan kodun içeriğini incelediğimizde; basın özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, yaşama hakkı, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, çalışma hakkı, eğitim hakkı, ihbar ve şikayet hakkı gibi konulara değinildiği saptanmıştır. Ayrıca temel hak ve özgürlüklerin nasıl kullanılacağı ve yasalar ile güvence altında olduğu vurgulanmıştır. Hangi durumlarda sınırlandırılacakları konusunda da bilgiler verilmiştir.

Demokrasinin temel ilkeleri arasında yer alan temel hak ve özgürlüklerin güvence altında olması kodunun en sık tekrarlanan kod olması bizlere demokratik toplumlarda önceliğin temel haklar noktasında olduğunu hatırlatmakta. Temel hak ve özgürlükleri güvence altına almadan demokrasi kavramından bahsedilmesi söz konusu dahi olamaz. Bu noktada bu kodun en yüksek vurguya sahip olması genç Cumhuriyet’in bu ilkeyi çok önemseydiğini açıkça göz önüne seriyor.

Demokrasinin temel ilkeleri kategorisi altında en az vurgulanan konu başlığı ise “*Çoğunluk ilkesi*” (f=3) kodu olduğu belirlenmiştir. Bu kategoride yer alan ve en az vurgulanan kodun içeriğini incelediğimizde; nispi temsil ve sınırlanmış oy konularına değinildiğini görmekteyiz. Bu noktada yeni kurulmuş bir ülkede temsilin belirlenmesine dair henüz bir tecrübenin oluşmamış olması bu sonucu destekler niteliktedir. Çok partili hayat denemelerinin 1930’larda başarısız oluşu da bu sonunun güvenilirliğini arttıran başka bir gelişme olarak nitelendirilebilir.

Araştırmanın milli egemenlik kategorisine ait bulguları incelendiğinde “*Seçme ve seçilme hakkı, Devlet ve milli egemenlik ilişkisi, Egemenlik kavramı, Muhalefet kavramı, Yönetim şekilleri, Toplum ve milli egemenlik ilişkisi, Seçim kavramı*” başlık kodları elde edilmiştir.

Milli Egemenlik kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Seçme ve seçilme hakkı*” (f=9) koduna ait olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kategoride yer alan ve en çok vurgulanan kodun içeriğini incelediğimizde; halkın veto hakkı, kadınların seçme hakkı,

milletvekili seçme ve seçilebilme şartları, belediye seçimleri, muhtar ve heyet seçimleri gibi konulara yer verdiği görülmektedir.

Milli egemenlik kategorisi altında seçme ve seçilebilme mevzusunun en çok vurgulanan kod olması doğaldır. Çünkü millet egemenliğinin en önemli öncülü seçimlerdir. Halk kendi temsilcilerini seçebilmeli ve kendini hazır hissettiğinde temsilci olabilmelidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu fikir genç beyinlere aşılacak üzere kitapta önemli yer tutmuştur.

Milli egemenlik kategorisi altında en az vurgulanan konu başlıkları ise “*Toplum ve milli egemenlik ilişkisi, Seçim kavramı*” (f=1) kodlarına ait olduğu belirlenmiştir. Kitapta seçim kavramı detaylıca açıklanmış olup kavramsal boyutta ele alındığı için alt başlıkları bulunmamaktadır. Toplum ve milli egemenlik ilişkisi kodunda da benzer durum söz konusudur. Nicel olarak az yer kaplamış olsalar da nitelik bakımından kitapta yeterli yer buldukları gözlemlenmektedir.

Araştırmanın demokrasinin önemi ve tarihsel gelişimi kategorisine ait bulgular incelendiğinde “*Yönetim şekilleri, Demokrasinin tarihsel gelişimi, Demokrasinin özellikleri, Demokrasi karşıtlığı*” başlık kodları saptanmıştır.

Demokrasinin önemi ve tarihsel gelişimi kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda “*Yönetim şekilleri*” (f=5) koduna ait olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kategoride yer alan ve en çok vurgulanan kodun içeriğini incelediğimizde; cumhuriyet, oligarşi, demokrasi gibi konuların ele alındığı görülmektedir.

Bir ülkenin yönetim biçimi o ülkenin insan hakları ve demokrasi noktasındaki duruşunu belirlemektedir. Öğrencilere bu kod içerisinde yönetim şekillerinden ve bunların en doğrusunun demokrasi olduğundan bahsedilmiştir. Milli egemenliğini taze kazanmış bir milletin evlatlarına bu vurguyu yapması dönem şartları içerisinde gerekli görüldüğü için sıklıkla vurgulanan kod yönetim şekilleri olmuştur. Bu kod ile demokrasi dışındaki diğer yönetim şekillerinin eksi yönleri karşılaştırma vurgulanmak istenmiştir.

Demokrasinin önemi ve tarihsel gelişimi kategorisi altında en az vurgulanan konu başlığı ise “*Demokrasi Karşıtlığı*” (f=1) koduna ait olduğu belirlenmiştir. Bu kategoride yer alan ve en az vurgulanan kodun içeriğini incelediğimizde; Bolşevik düşüncesinden, ihtilalci siyasi sendikalizm düşüncesinden, menfaatlerin temsili düşüncesinden bahsedilmiştir. Bu

düşünceler ele alınarak demokrasinin önemi tekrar vurgulanmış ve bu düşüncelerin yanlışlığı gösterilmek istenmiştir.

Demokrasi karşıtlığı kodunun en az vurgu almasının en temel sebebi demokrasiye sıkıca bağlı genç Cumhuriyet'in yeni nesilleri kesin bir şekilde diğer fikirlerden uzak tutma isteğidir. Demokrasi düşüncesi yüceltilerek demokrasi karşıtı düşüncelerin karşısında durulmak istenmiştir. Bu noktada yeni neslin demokratik düzene güvenmesi ve bu kültürde yetişmesi istenmiştir.

Araştırmanın anayasa kategorisine ait bulguları incelendiğinde; *“Teşkilatı Esasiye kavramı, Anayasanın tarihsel gelişimi, Yaptırımlar, Olağanüstü hâl kavramı, Anayasal eşitlik”* başlık kodları saptanmıştır.

Anayasa kategorisi altında en sık yazılan konu başlığına baktığımızda *“Teşkilatı Esasiye kavramı”* (f=5) koduna ait olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kategoride yer alan ve en çok vurgulanan kodun içeriğini incelediğimizde; Teşkilatı Esasiye'nin tarihçesi, ruhu ve yapılan birtakım değişikliklere yer verildiği görülmüştür.

Anayasa kategorisi altında en sık rastladığımız kavramın Teşkilatı Esasiye olması beklentiler üzerine bir sonuçtur. Dönem gereği yürürlükte olan Teşkilatı Esasiye ile ilgili bilgiler verilmiş ve detaylı bir şekilde açıklamalara yer verilmiştir.

Anayasa kategorisi altında en az vurgulanan konu başlıkları ise *“Olağanüstü hâl kavramı, Anayasal eşitlik”* (f=1) koduna ait olduğu belirlenmiştir. Bu kodlara ait içeriklere göz attığımızda aslında sadece sayıca bir azlıktan bahsedilebilir. Çünkü iki konuda kitapta oldukça fazla yer tutmuş ve detaylı açıklamalar getirilerek bitirilmiştir. Alt başlıklara başvurulmama durumu söz konusudur ve nitelik bakımından gerekli önem verilmiştir.

Sonuç olarak; etkin vatandaşlık öğrenme alanından elde ettiğimiz beş kategoriye (bireysel temel hak ve özgürlükler, demokrasinin temel ilkeleri, milli egemenlik, demokrasinin önemi ve tarihsel gelişimi, anayasa) ait bulgular, detaylı olarak incelendiğinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmada, etkin vatandaşlık öğrenme alanına ait insan hakları ve demokrasi konulu beş temel kategorinin Vatandaş için Medeni bilgiler kitabında yansımalarının oldukça fazla yer bulduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca elde ettiğimiz sonuçlarda araştırmanın amacına uygunluğunu ve önemini kanıtlamıştır.

5.2 Öneriler

Araştırmacılara;

- Sosyal Bilgiler Programında yer alan değerlerin Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabındaki yansımaları incelenebilir.
- Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabında milliyetçilik ilkesi çerçevesinde yer alan konuların etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları açısından incelenmesi üzerine bir çalışma yapılabilir.
- Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabında yer alan anayasa ve hukukun üstünlüğü konulu yazıların günümüze kadar hangi değişimlere uğradığı karşılaştırmalı bir araştırmayla incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akkoç, A. (2014). Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı, Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 31-42
- Aktan, C.C., Vural, İ.Y. & Aktan, T. (2003). Haklar ve Özgürlükler Antolojisi, Ankara: Hak-İş Yayınları.
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 87-105
- Akyıldız, A. (1998). Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni, İslam Araştırmaları Dergisi, 2, 209-222.
- Aldıkaçtı, O. (1978). Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, 3. Baskı, İstanbul.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı, TBB Dergisi, 60(1), 72-96.
- Altunya, N. (1998). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi. İstanbul: Düzgün Yayıncılık. (1999). 75. Yılda Eğitim. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Arslan, A. (2018). Fransız Devrimi ve 1789 Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi. Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, 4(1), 19.
- Aydeniz, D. İlköğretim 4. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimindeki İşlevselliği. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Aydın, M. ve Aydın, M. K. (2016). Türk İnkılâbı Tarihi. Ankara: Azim Matbaası
- Birecikli, İ. B. (2008). Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme. Gazi Akademik Bakış, 2 (3), 211-226.
- Çalık, E. (2017). İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasî ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (16), 41-68.
- Çukurçayır (2000), Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Çüçen, A.K. (2013). İnsan Hakları. Sentez Yayınları: Bursa
- Doğan, İ. (2003). Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları. Ankara: Pegem-A Yayınları

- Dönmez, Cengiz. (2003). “Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler”. Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler (Ed: C. ŞAHİN). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Dursunoğlu, İ. & Katılmış, F. (2021). Türkiye’de Demokratik Kültür: Tespitler, Eleştiriler, Tartışmalar. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (13), 95-113.
- Emini, F. T. (2014). Türkiye’de Demokratikleşme Sürecinin Düşünsel ve Tarihsel Temelleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 9 (1-2), 521-540.
- Erbay, A. (2009). İnsan Hakları ve Demokrasi Açısından Yurttaşlık. International Congress On Intercultural Dialogue and Education (s. 2-8). Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Erdoğan, M. (2001). Anayasal Demokrasi. Siyasal Kitabevi: Ankara
- Erol, N. (1995). Yurttaşlık ve demokrasi: çoğulcu bir yurttaşlık kavramına doğru. (Haz: N. Bilgin). Cumhuriyet, demokrasi ve kimlik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökpinar, M. (2015). Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 120, 11-72.
- Gözübüyük, A.Ş. (2003). Anayasa Hukuku, 11. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Güçyetmez, M. (2017). Karşılaştırmalı Demokrasi Modelleri ve Hükümet Sistemleriyle İlişkisi. Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 7 (1), 479-496.
- Gümüş, M. (2008). Anayasal Meşrûfî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı’nın Tam Metin İncelemesi, Bilig Dergisi, 47, 215-240.
- Güner, Z. (2006). Atatürk, Cumhuriyet ve Demokrasi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 2 (3), 41-51.
- Gürses, F. (2010). Kemalizm’in Modern Ders Kitabı: Vatandaş İçin Medeni Bilgiler. Akademik Bakış, 4 (7), 233-249.
- Hekimoğlu, M. M. (2003). İnsan Haklarının Tarihsel Perspektif İçerisindeki Gelişimi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1(1), 73-92.
- Hüner, M. (2013). Antik Yunan Demokrasisi - Modern Demokrasi Karşılaştırması. Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, 5(13), 183-203.
- İnan, A. (2010). Medeni Bilgiler/Türk Milletinin El Kitabı. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

- Kansu, C. (2015). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinde Etkin Vatandaşlık Eğitiminin Etkililiği. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Karadeniz, V. ve Kızılkaya, F. (2020). Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabının 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi. Turkish Studies 15 (2), 923-961.
- Koçoğlu, E. (2012). Cumhuriyetten Günümüze İnsan Hakları ve Demokrasi Kavramları Açısından Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(7), 1-20.
- MEB. (2005). Sosyal Bilgiler Programı. Ankara.
- MEB. (2018). Sosyal Bilgiler Programı. Ankara.
- Merey, Z. (2012). Türkiye ve ABD'deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım haklarına yer verilme düzeyinin karşılaştırılması (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ozankaya, Ö. (1980). Toplumbilim Terimleri Sözlüğü: Türk Dil Kurumu Yayınları. İstanbul: Cem Yayıncılık.
- Özcan, H. (1985). Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Özdemir, Y. Şimşek, U, Aktaş, E. (2010). DEMOKRASİ ÜZERİNE. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 0 (14), 259-269.
- Özdemir, Z. (2018). İngiliz Basınına Göre Tanzimat Dönemi (1839-1856). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özer, A. (2016). Anayasa Hukuku, 7. Basım, Gazi Yayınları, Ankara.
- Öztürk, C., Dilek, D. (2002). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Terzi, M. (2017). İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan
- Tunç, H. (2008). Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12 (1), 1113-1132.
- Tunç H. (2008). Demokrasilerde Seçim Sisteminin Parti Sistemi Üzerindeki Etkisi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme). Ombudsman Akademik, (4), 15-81.

Uygun, O. (2017). Demokrasi: Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

Uzun, H. (2005). Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet Dönemi Hakan Uzun Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 6(2), 145-162.

Üstel, F. (1999). Yurttaşlık ve demokrasi. Ankara: Dost Yayınları.

Yamanlar, E. (2001). Vatandaşlık ve İnsan hakları Eğitimi. İstanbul: Ders Kitapları anonim Şirketi Tesisleri.

Yeşil, R. (2002). Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi. Nobel Yayınları: Ankara

Yıldırım A, Şimşek H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık. Ankara.